

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE
DİNDARLIK VE NARSİZM İLİŞKİSİ
(SİNOP ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou ASHMAWY

Danışman:

Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Samsun, 2016

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE
DİNDARLIK VE NARSİZM İLİŞKİSİ
(SİNOP ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou ASHMAWY

Danışman:

Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Samsun, 2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

--/--/2016

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou ASHMAWY

TEZ KABUL VE ONAYI

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou Ashmawy tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi (Sinop Örneği)” başlıklı bu çalışma 25.03.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Üye: Prof. Dr. Hüseyin PEKER

Üye: Doç. Dr. Muammer CENGİL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/___

Enstitü Müdürü

ÖZET

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE NARSİSİZM İLİŞKİSİ (SİNOP ÖRNEĞİ)

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou ASHMAWY

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Nisan/2016

Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretimde okuyan öğrencilerin dindarlık narsisizm ilişkisini bazı bağımsız değişkenler açısından incelemek ve aralarındaki ilişkiyi açıklamaktır.

Araştırmanın evreni, 2014-2015 öğretim yılında Sinop İlinde okuyan ortaöğretim öğrencileridir. Araştırmanın örneklemini ise, 12-18 yaş grubunda bulunan, farklı liselerde okuyan 408 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma örneklemine giren öğrenciler, cinsiyet, yaş, okuduğu okul ve sosyo-ekonomik vb. durumu bakımından farklı özelliklere sahip olup, random (tesdüfi) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Hangi okulda ne kadar öğrenciye anket uygulanacağı ise örneklem sayısının evrene oranlaması ile belirlenmiştir. Sinop ilçelerinde okuyan ortaöğretim öğrencileri bu araştırmanın kapsamının dışında tutulmuştur.

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (16.0) programı kullanılmıştır. Katılımcıların narsisizm ve dindarlık puan ortalamaları ($\bar{X}_n$) ve standart sapmaları (S_n) hesaplanmıştır. Veriler çözümlenirken, varyans analizi (Tek Yönlü ANOVA) ve T-Testi, varyans analizi sonucu önemli bulunan ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunun belirlenmesinde Post Hoc (Scheffe) testi kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi “0.05” olarak alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dindarlık, Narsisizm, Lise öğrencileri, Sinop

ABSTRACT

RELIGIOSITY AND NARCISSISM OF SECONDARY EDUCATION STUDENTS (SİNOP SAMPLE)

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou Ashmawy

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Studies, Master, October/2015

Supervisor: Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN

The aim of this research is to analyse and state the relation between religiosity and Narcissism of highschool students in terms of some independent variables.

The cosmos of the research is the highschool students of Sinop province studied in 2014-2015 academical year. The sample of the research consists of 408 students ,aged 12-18, at different high schools. The students in the research sample have different features on account of their sex, age, school and socio-economic situation, and they have been determined by using random sampling method. That how many students will be applied to the survey and which units have been determined with the proportion of sample number to cosmos. The students studying in towns of Sinop are out of this research.

For both data entering and analysing data with statistical techniques the Programme SPSS(16.0) was used. Participants narcissism and spirituality grade avarage ($\bar{X}_n$) and standard deviation (sn) calculated. While analysing the data Variance Analyse (One Way ANOVA) and T-Test and to determine between which groups the difference of the avarages found important as a result of variance anayse Pos Hoc (Scheffe) Test was used. Testing hypothesis materiality level is “0.05”.

Key words: Religiosity, Narcissism, Highschool Students, Sinop

ÖNSÖZ

Bu çalışmada çağımızda bir hastalık olarak nitelendirilen narsisizmin dindarlıkla olan ilişkisini incelemeyi hedefledik. Bunu yaparken öncelikle ülkemizdeki genç nesilde, yani lise öğrencilerinde dindarlık narsisizm ilişkisini inceleyerek onların içinde bulunduğu durumu anlamaya çalıştık. Gençlik insan hayatının en bunalımlı, sıkıntılı olduğu kadar aynı zamanda güzel düşüncelerin, hayallerin ve geleceğe dair umutların da olduğu bir dönemdir. Bu sebeple gençler ile ilgili yapılacak olan her çalışmanın toplumun geleceğine ışık tutacağına olan inancımızdan hareketle bu konuyu çalışmaya karar verdik.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal bilgilere yer verilmiştir. Din, narsisizm, narsisizmin boyutları, narsisizm tipleri, dindarlık, dindarlık tipleri ve dindarlığın boyutlarının kavramsal olarak anlatıldığı bölümdür. Yine bu bölümde ulusal ve uluslararası yazında bu konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalara da yer verilmiştir. İkinci bölümde ankete katılanların demografik yapısı, narsisizmin dindarlıkla ilişkisi ve narsisizmin boyutları ile dindarlığın boyutlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise ankette elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve bulgulara göre gelecekte bu konuyu çalışacak olan akademisyenlere ve konunun muhataplarına önerilerde bulunulmuştur.

Tez çalışmam süresince her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi, tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama destek olan, ayrıca bana bu çalışma sayesinde yepyeni bir alanda kendimi geliştirme fırsatı veren danışman hocam Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN'a, büyük bir titizlikle çalışmalarımı takip eden babam Öğr. Gör. Tuncay DEMİRTAŞ'a ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmamı her anımda yanımda olan, büyük bir sabırla bana destek olan eşim ve kızıma ithaf ederim.

Merve Feryal Atef Ahmed Abdou Ashmawy

Samsun, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xiv

GİRİŞ

1. Problem Durumu.....	1
2. Araştırmanın Amacı	1
3. Araştırmanın Önemi.....	2
4. Alt Problemler	2
5. Hipotezler	4
6. Kapsam ve Sınırlılıklar	6

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Temel Kavramlar	7
1.1.1. Din	7
1.1.2. Dindarlık	8
1.1.2.1.Teolojik Tanımlar.....	9
1.1.2.2.Sosyolojik Tanımlar	10
1.1.2.3.Psikolojik Tanımlar.....	11
1.1.2.4.Dindarlık Türleri	12
1.1.2.5.Dindarlık Ölçekleri.....	14
1.1.2.5.1.Dindarlık Nasıl Ölçülür?.....	14
1.1.2.5.2.Tek Boyutlu Ölçme Yaklaşımları.....	15

1.1.2.5.3.İki Kutuplu Ölçme Yaklaşımları.....	15
1.1.2.5.4.Çok Boyutlu Dindarlık Ölçekleri.....	16
1.1.3. Dindarlığın Boyutları	17
1.1.3.1.İnanç Boyutu	17
1.1.3.2.Ritüel (İbadet) Boyutu.....	17
1.1.3.3.Duygu Boyutu	17
1.1.3.4.Bilgi Boyutu.....	18
1.1.3.5.Etki Boyutu.....	18
1.1.4. Narsisizm	19
1.1.4.1.Doğal Bir Gereksinim	21
1.1.4.2.Narsisizmin Boyutları	22
1.1.4.2.1. Kendini Beğenme Boyutu.....	22
1.1.4.2.2. Üstünlük Boyutu	23
1.1.4.2.3. Teşhircilik Boyutu.....	24
1.1.4.2.4. Sömürücülük Boyutu	24
1.1.4.2.5. Hak İddia Etme Boyutu.....	25
1.1.4.2.6. Kendine Yeterlilik Boyutu	25
1.1.4.2.7. Otorite Boyutu.....	26
1.1.4.3.Narsisizm Tipleri.....	26
1.1.4.3.1. Kabul Gören (Normal) Narsisizm.....	27
1.1.4.3.2. Abartılmış (Patolojik) Narsisizm.....	29
1.1.4.4.Narsisistik Savunma Mekanizmaları.....	31
1.1.4.5.Günümüzde Narsisizm.....	33
1.2.İlgili Yayın ve Araştırmalar	34
1.2.1. Narsisizm İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Yazında Yapılmış Olan Çalışmalar	34
1.2.2. Dindarlık İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Yazında Yapılmış Olan Çalışmalar	37

2. BÖLÜM

YÖNTEM VE UYGULAMA

2.1.Araştırmanın Evren ve Örneklemi	39
2.2.Verİ Toplama Tekniği	39
2.3.Verİ Toplama Araçları	39
2.3.1. Kişisel Bilgi Anketi.....	40
2.3.2. Dindarlık Envanteri.....	41
2.3.3. Dindarlık Envanterinin Geçerliliği.....	41
2.3.4. Dindarlık Envanterinin Güvenilirliği	43
2.3.5. Narsisizm Kişilik Envanteri	44
2.3.6. Narsisizm Kişilik Envanterinin Geçerliliği	44
2.3.7. Narsisizm Kişilik Envanterinin Güvenilirliği	45
2.4.Verilerin Toplanması ve Analizi.....	46

3. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1.Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri.....	47
3.1.1. Cinsiyet	47
3.1.2. Yaş	47
3.1.3. Okudukları Lise Türü.....	48
3.1.4. Okudukları Sınıf Düzeyi.....	48
3.1.5. Yaşamının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer.....	49
3.1.6. Ailenin Sosyo – Ekonomik Durumu.....	49
3.1.7. Anne – Baba Hayatta Olma Durumu.....	50
3.1.8. Annenin Eğitim Durumu.....	50
3.1.9. Babanın Eğitim Durumu.....	51
3.2.Ana Değişkenler Açısından Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	51
3.2.1. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	51
3.2.2. Öğrencilerin Yaş Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	54
3.2.3. Öğrencilerin Okudukları Okul Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	56

3.2.4. Öğrencilerin Yaşamının Büyük Çoğunluğunu Geçirdikleri Yer Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri	59
3.2.5. Öğrencilerin Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	61
3.2.6. Öğrencilerin Anne-Babalarının Hayatta Olma Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	63
3.2.7. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	65
3.2.8. Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu Değişkenlerine Göre Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri.....	67
3.3.Örnekleme Katılan Öğrencilerin Boyutlar Açısından Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri	69
3.3.1. Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	69
3.3.2. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	70
3.3.3. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	71
3.3.4. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	72
3.3.5. Öğrencilerde Narsisizmin Hak İddia Etme Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	73
3.3.6. Öğrencilerde Narsisizmin Kendine Yeterlilik Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	74
3.3.7. Öğrencilerde Narsisizmin Sömürücülük Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki	75
3.3.8. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	76
3.3.9. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	77
3.3.10. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	78
3.3.11. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	79

3.3.12. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	80
3.3.13. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki	81
SONUÇLAR	82
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Normal ve Patolojik Narsisizm Karşılaştırılması.....	31
Tablo 2: Dindarlık Envanteri Faktörel Analizi.....	41
Tablo 3: Faktör Analizi Sonuçları.....	44
Tablo 4: Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri.....	47
Tablo 5: Yaş Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	47
Tablo 6:Okudukları Lise Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri.....	48
Tablo 7: Okudukları Sınıf Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri.....	48
Tablo 8: Yaşamının Büyük Çoğunluğunu Geçirdiği Yer Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	48
Tablo 9: Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	49
Tablo 10: Anne-Baba Hayatta Olma Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	49
Tablo 11: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	50
Tablo 12: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri	50
Tablo 13: Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi	51
Tablo 14: Yaş Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	53
Tablo 15: Okudukları Okul Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi	55
Tablo 16: Yaşamının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi.....	58

Tablo 17: Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi.....	59
Tablo 18: Anne-Baba Hayatta Olup Olmama Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi:.....	61
Tablo 19: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi:.....	63
Tablo 20: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	65
Tablo 21: Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi:.....	66
Tablo 22: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	67
Tablo 23: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	69
Tablo 24: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi:.....	70
Tablo 25: Öğrencilerde Narsisizmin Hak İddia Etme Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	71
Tablo 26: Öğrencilerde Narsisizmin Kendine Yeterlilik Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	72
Tablo 27: Öğrencilerde Narsisizmin Sömürücülük Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	73
Tablo 28: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	74
Tablo 29: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	75
Tablo 30: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	76
Tablo 31: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	77
Tablo 32: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	78

Tablo 33: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi: Tanımlayıcı İstatistikler	79
---	----

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DSM	:Ruhsal bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı-tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı
Ed.	: Editör
E.Ü.T.F.Y	: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İHL	: İmam Hatip Lisesi
M.Ü.İ.F.V	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
N	: Araştırmaya katılan kişi sayısı
P	: Anlamlılık düzeyi
r	: Korelasyon
S	: Standart sapma
ss	: Sayfa sayısı
t	: t değeri
Tv	: Televizyon
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve benzerleri
Vs.	: Vesaire
X	: Aritmetik ortalama

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Tez çalışmasında ele alınacak problem, ülkemizde sayısı milyonları bulan gençlerin içinde bulundukları psikolojik durumları ve bunların benlik yapılarındaki başta narsisizm olmak üzere temel kusurların neler olduklarını ve bu kusurların gençlerin hayatını ne şekilde ve hangi ölçüde etkilediğini, bireyin dindarlık düzeyi ile narsisizm arasındaki korelasyonu tespit etmeye çalışmaktır.

Dünyanın değişik ülkelerinde ortaöğretim çağındaki gençlerin sorunlarının tespitine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde de teknolojinin alabildiğine hızlı yayılması dolayısı ile gençlik çağındaki bireylerin problemleri artmıştır. Bizde gençlerin bu problemlerini tespit ederek onları geleceğe hazırlamalıyız. Bunu yaparken özellikle de ortaöğretim çağındaki gençlerin daha sağlıklı yetişebilmesi, sorunlarının tespit edilmesi için bu ve buna benzer araştırmalar yapılmaktadır. Bu o çağındaki gençleri anlamamızı ve daha sağlıklı şekilde onlarla diyalog kurmamızı sağlamaya yardımcı olacaktır. Din ve ahlâk kavramlarının bizim ülkemizde de toplumsal manada daha baskın olduğu varsayımına dayanarak, gençlerin daha dindar olması beklenebilir. Ancak dindarlık ile narsisizm arasında ters bir korelasyon olduğunu varsayarsak gençlerin narsisizminin negatif olması düşünülebilir.

Ulusal yazında dindarlık ve narsisizm açısından Türkçe kaynağın kısıtlı oluşu söz konusudur. Ancak açıklayıcı ve karşılaştırmalı çalışmalar bağlamında narsisizmin oldukça zengin bir araştırma alanı olacağı açıktır.

2. Araştırmanın Amacı

Çalışma ile ortaöğretim öğrencilerinde (genç nesilde) dindarlık ve narsisizm ilişkisi konusundaki bilgi boşluğu ve ihtiyacını gidermek amaçlanmaktadır. Ulusal yazında bu konuyla ilgili kaynak kısıtlılığının olduğu ve bu konuda aydınlatılmayı bekleyen milyonlarca genç ve ailelerinin içinde bulunduğu bu problemi çözmeye yönelik ilk adımı atma ihtiyacı hissedilmektedir.

Araştırma sonucunda ortaöğretim öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm düzeyinin belirlenmesi, bu düzeyin araştırmacılar ve aileler tarafından kolaylıkla bilinmesi, bu konuda sosyal bilincin artması ve bu sayede gençlere daha profesyonel bir şekilde yardım edilmesine katkı hedeflenmektedir.

Araştırmada öncelikle ülkemizdeki ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık ve narsisizm düzeyi belirlenmeye çalışılacak daha sonra da bu alanda yapılan çalışma sonuçlarıyla bizim çalışmamızda elde edilen veriler karşılaştırılıp yorumlanacaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Ortaöğretim dönemi ergenliğin (ilk ergenlik ve ergenlik) en yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemdeki gençlerin davranışlarını, ruh halini ve toplum içerisindeki varlıklarını konu edinen yüzlerce çalışma ve bu çalışmaları yapan, düzenleyen, yorumlayan sayısız doktor, psikolog, rehber öğretmen ve uzman vardır. Ancak bunlardan neredeyse hiçbiri gençler üzerindeki dindarlık ve narsisizm düzeyini detaylı bir şekilde ele almamış, bu konuyu göz ardı etmişlerdir. Yapacağımız bu çalışma, ergenlik dönemindeki gençleri hem genel olarak tanıma hem de özellikle bu gençlerin dindarlık ve narsisizm konusunda ne düzeyde olduklarına ortaya koyması açısından önemlidir.

Günümüzde gençlerin her türlü ruh hali hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmalar uzmanlar tarafından yorumlanıp psikolojiye katkıda bulunulmaya çalışılmaktadır. Bunun gibi dindarlık ve narsisizm konusu da gençleri farklı açıdan tanıma ve psikolojiye farklı bir bakış açısıyla katkıda bulunacağından ve ülkemizdeki bu alanda var olan boşluğa dikkat çekilmesi açısından bu tez konusu önem arz etmektedir.

4. Alt Problemler

1. Öğrencilerin cinsiyet değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?
2. Öğrencilerin yaş değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?
3. Öğrencilerin okudukları lise türü değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?
4. Öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenlerine göre

narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?

5. Öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?

6. Öğrencilerin anne-baba hayatta olma durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?

7. Öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?

8. Öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark var mıdır?

9. Öğrencilerin narsisizm algıları ile dindarlık algıları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

10. Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

11. Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

12. Öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

13. Öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

14. Öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

15. Öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutu ile dindarlık algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

16. Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

17. Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

18. Öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

19. Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

20. Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

21. Öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5. Hipotezler

1. Öğrencilerin cinsiyet değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

2. Öğrencilerin yaş değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

3. Öğrencilerin lise türü değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

4. Öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

5. Öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

6. Öğrencilerin anne- baba hayatta olma durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

7. Öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

8. Öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı fark vardır.

9. Öğrencilerin dindarlık eğilimleri ile narsisizm eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.

10. Öğrencilerin narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
11. Öğrencilerin narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
12. Öğrencilerin narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
13. Öğrencilerin narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
14. Öğrencilerin narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
15. Öğrencilerin narsisizmin üstünlük boyutu eğilimleri ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
16. Öğrencilerin narsisizmin teşhircilik boyutu eğilimleri ile dindarlığın ibadet boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
17. Öğrencilerin narsisizmin üstünlük boyutu eğilimleri ile dindarlığın ibadet boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
18. Öğrencilerin narsisizmin otorite boyutu eğilimleri ile dindarlığın ibadet boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
19. Öğrencilerin narsisizmin teşhircilik boyutu eğilimleri ile dindarlığın bilgi boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
20. Öğrencilerin narsisizmin üstünlük boyutu eğilimleri ile dindarlığın bilgi boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.
21. Öğrencilerin narsisizmin otorite boyutu eğilimleri ile dindarlığın bilgi boyutu eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır.

6. Kapsam ve Sınırlılıklar

1. Araştırmamızdaki dindarlık boyutunun diğer dinleri değil, araştırma Türkiye’de yapılacağı için İslâm dini boyutundaki dindarlıkla sınırlı kalacaktır.
2. Araştırmamız Sinop’taki ortaöğretim öğrencileri ile sınırlıdır.
3. Araştırma bulgularının sonuçları sadece örnekleme ile sınırlıdır.
4. Çalışmada narsisizm konusu bazı durumlarda geneli ifade ederken dindarlık boyutu sadece İslâm dini açısından değerlendirilerek başka dinlerdeki dindarlık boyutu bu araştırmanın dışında tutulacaktır.
5. Araştırmadaki gençler, ergenlik yani ortaöğretim dönemindeki gençlerle sınırlı olup, çocuklar ve genç yetişkinlerde görülen narsisizm ve dindarlık duyguları yine kapsam dışında tutulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Araştırmada Temel Kavramlar

1.1.1. Din

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren din olgusu farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Din kavramının herkes için geçerli olan ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kavram dini tarif eden kişinin dini algılayış şekline, gayesine ve dine bakış açısına göre farklılık sergileyebilir (Peker, 1993: 22).

Köken olarak bakıldığında, “din” kelimesi Latince “religare” kökünden gelmekte olup Tanrı’ya saygı ve korku ile birlikte bağlılığı ifade eder. (Adivar, 190: 13)

Bir din tanımı yapılacak ise, bu tanım birbirinden farklı dinleri kapsayacak şekilde olmalıdır. Çünkü kurucusu bile belli olmayan Hinduizm, ulu Tanrı inancı bulunmayan Budizm ve sırf ibadetler (ritüeller) üzerine kurulu antik Roma dinleri gibi dinler vardır. Bir de politeist ve monoteist dinlerin, özellikle inanç açısından, birbirinden farklılaştıkları görülmektedir. Hatta monoteist dinler bile kendi içerisinde oldukça farklılaşan tek Tanrı inancına sahiptir. Tek Tanrı’yı millileştiren Yahudilik, tek Tanrı’nın özü aynı olmakla birlikte görüntüsünün üç farklı şekilde ortaya çıktığını kabul eden Hristiyanlık, Tanrı’yı doğmayan, doğrulmayan, bedenlenmeyen ve belli bir kavme has olmayan bir tarzda kabul eden İslamiyet’in, Tanrı tasavvurları arasındaki farklılık monoteizmin de tek yapı ve görüntü içerisinde olmadığını ortaya koyacak niteliktedir. Dinin hurafe, sapkınlık, inanç, inançsızlık vb. kavramlara nispetle tanımlanan semantik bir evrende yer aldığını da dikkatten kaçırmamak gerekir. Bu nedenle yapılan hiçbir tanım, sınıflama ve kavramlaştırma dini tasvir edebilecek güçte değildir (Yapıcı, 2007: 7).

Dini tanımlamadaki zorluğun iki ana nedeni vardır. Bunlardan birincisi, dinin çok yönleri ve boyutları olan bir gerçek olması, hiçbir unsurunun basite indirgenmesine imkân vermemesidir. İkincisi de, bilim insanlarının dini ele

alışlarında kendi kişisel anlayış ve eğilimleri doğrultusunda bir sınırlılık içerisinde görülmüş olmasıdır. Burada daha çok dinin belli bir boyutu ya da işlevinin merkeze alınması ve bütün bir dini gerçekliğin buna indirgenerek kavramsallaştırılması söz konusudur (Hökelekli, 2010: 25).

1.1.2. Dindarlık

İnsanlığın doğası gereği bilinmesi gereken duygu, düşünce, davranış biçimi, dini inançları vs. unsurları bu kişilerin dini şahsiyetlerini meydana getirmiş olmakla birlikte bu insanların dindarlığını veya diğer bir ifade ile dini görüntüsünü meydana getirmektedir (Hökelekli, 1985: 21).

Dindarlık ile ilgili kavramları farklı şekillerde ifade etmek mümkün olup ayrıca kişiliğin, bilincin, kişisel tecrübelerin ön plana çıkarılması şeklinde yorumlamak da mümkündür (Yapıcı, 2007: 21).

Dindar kelimesi TDK'nın Türkçe sözlüğünde, Arapça din kelimesine Farsça -dar ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Dindar kelimesi “Din inancı güçlü, din kurallarına uyan” anlamında sıfat olarak kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005:533). Dindarlık ise “ Dindar olma durumu, mütedeyyinlik” anlamına gelen bir kavramdır (Türkçe Sözlük, 2005:533).

Dindarlığın anlamı din kavramından ayrı olarak ileri sürülemez. Dindarlık kavramıyla ilgili olarak bilinmesi gereken diğer bir ifade ise bireyin uygulamalı ve öznel dünyasında meydana gelen göreceli bir kavram olarak düşünülmesidir. Bu nedenden dolayı dindarlığın bireyin günlük yaşamında meydana gelen tanımının yapılması zor olup insanlar ile ilgili olarak dinî tecrübeye ilişkin birtakım çıkarımlardan dindarlık kalıpları ortaya koymanın kolay olmadığı da kendini göstermektedir. Bu hususlar hep birlikte değerlendirildiğinde dindarlığın inanılan dinin kuralları doğrultusunda ve ayrıca yaşamayı ifade eden ibâdet, duygu v.b. gibi ebatları olan kavramsal bir olgu olduğu ortaya çıkmaktadır (Okumuş, 2002: 194-195).

Dindarlığın tanımlarına ilişkin olarak bu hususlardan sonra dindarlığın teolojik, sosyolojik ve psikolojik tanımlarına ilişkin ifadeleri aşağıdaki başlıklar altında incelemek gerekmektedir.

1.1.2.1. Teolojik Tanımlar

Teolojik anlamda bir değerlendirme yapıldığında farklı kesimlerdeki insanların farklı görüşlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Batılı düşünce tarzını benimseyen Vergote dindarlığı, “Allah’ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmektir” şeklinde ifade eder (Vergote, 1999: 88).

Dindar ve dindarlık kelimeleri Kur’an-ı Kerim ve hadislerde geçmemekte olup bazı araştırmacılara göre ise Kur’an’da geçen takva kelimesi dindarlık manasına gelmektedir. Mehmedoğlu ise takvanın İslâmi edebiyatın dindarlığı ifade eden en önemli kavramlardan biri olduğunu ifade etmektedir (Mehmedoğlu, 2004: 42)

Max Scheler’in görüşüne göre dindar insan Allah’ın onun gönlünde ve davranış biçiminde olduğu, Allah’ın kelamını sükûn bulmuş ve teslim olmuş kalplere ilham edebilen kişi olduğunu ifade etmektedir (Scheler, 1960: 127).

Fazlur Rahman ise takvayı tamamen bütünleşmiş insan şahsiyeti ile birlikte bütün olumlu parçaların birleştirilmesi ile meydana gelen kararlılıktır şeklinde ifade etmektedir (Rahman, 1987: 91-92).

Bizim geleneklerimize göre yetişen Mehmet Akif’in dindarlık hakkındaki düşüncelerine baktığımızda o, dindar insanı, inancı sağlam, dinî emir ve yasakları hayatında uygulayan, dünya menfîliklerinden uzak durabilen, ruhunu faziletlerle yoğurabilen bir insan olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda Akif’in öngördüğü dindarlık; Kur’an ve sünnete gönülden bağlı kalarak, dinin emir ve yasaklarına uyarak, hurafe ve bid’atten uzak durarak ve bununla birlikte ilme ve akl-ı selime dayalı yaşamayı tercih etmektir (İmamoğlu, 1996: 118).

Dindar kelimesini, hadislere baktığımızda ise anlam olarak en yakın evlilikle ilgili hadislerde bulabiliriz (Mace, 6: I-II. yy).

Elmalı’ya göre dindar olmak için bilgili ve akıllı olman yeterli değildir. O’na göre dindar olmak dini bilmek aynı zamanda da dini sevmektir. Din ilâhî bir yasa, dindarlık ise insanların emek ve gayretlerinin sonucunda oluşmaktadır (Yazır, 1990: 93).

İslâm’a göre dindar insanın temel düşüncesi Allah’ın emrettiği şekilde güzel bir ahlâka sahip olmaktır. Dindar insan, Kur’an-ı Kerim’de istenen özellikleri barındırmak yasaklanan hareketlerden ve davranışlardan da uzak durmak için çaba

gösterir. Bu hususlardan dolayı İslam’da dünya ve ahiret saadeti, ancak, dindarlıkla, Allah’a kul olup O’na yönelmekle elde edilebilmektedir. Çünkü dindarlığın psiko-sosyal etkileri, dinin gündelik hayatı kontrolünde tutması ve bu anlamda gücünün sınırlarını göstermesi dikkat çekicidir (Köktaş, 1993: 53-58).

Dindar ve dindarlık kavramları ile ilgili münakaşalar günümüzde siyasi platformlara da aksetmiştir. Bu münakaşaların siyasi sebepleri olabileceği gibi başka sebepleri de bulunmaktadır. Bu sebeplerden bahsedecek olursak bunlardan birisi de dindarlığın, mutlaka bazı ibadet ve ayinle ilgili yerine getirmekle sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağıdır. Bardakoğlu’nun görüşüne göre bu tartışmaların sebebi “iman sahibi kişilerin bazı ibadetleri yerine getirememeleri veya aksatmalarından dolayı kendilerinin dindar sayılmamaları endişesi yatmaktadır (Bardakoğlu, 2003).

1.1.2.2. Sosyolojik Tanımlar

Sosyologlar, dindarlığın tanımındaki zorluğu aşabilmek için iki yaklaşım geliştirmişlerdir. Bununla birlikte Batı’da uygulanan birtakım empirik din sosyolojisi çalışmalarında dindarlık, dinî gurup üyeliği ve ferdi davranışlarındaki dinî farklılaşma temeline bağlı olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Birinci yaklaşımdan bahsedecek olursak özünde, insanların dinî teşkilatlar ya da guruplarla bağlantıları yer almaktadır. Bu yaklaşımı düşünerek hareket eden bazı sosyologlar, insanların tutum ve gidişatlarındaki farklılıkları, dinî grupla bağlantılarına göre gözlemlemeye ve ölçmeye teşebbüs etmiş olmakla beraber teknik olarak bu yaklaşım, dindarlıktan daha çok organizasyonun ve dini grupların kendisine odaklanmasına sebep olmuştur. İkinci yaklaşımda ise dindarlık, bireysel özellikler yani eğilimler ve bazı değişkenler aracılığıyla tanımlanmaktadır (Johnstone, 1992: 59-60).

Johnstone da dindarlık tanımını yaparken, esas olarak dinin tanımını almıştır. Buna göre din, dinî grup üyeleri tarafından paylaşılan kutsal ve aşkın güçlere inanmaya odaklanmış inançlar ve pratikler bütünüdür. Dindar ise belirli aşk ile mukaddes olduğuna inandığı inançlar doğrultusunda belirli aktivitelerde bulunan ve aynı zamanda dinî bir grup üyesi olan kişidir. (Johnstone, 1992: 58-60).

Uysal dindarlık hakkındaki düşüncesini “İnançlı ya da herhangi bir dine mensup kişilerin dini yaşantılarıdır” diye ifade etmiştir (Uysal, 2006: 74).

Fromm “Dindarım demekle dindar olunmaz, asıl önemli olan, doğru ve adaletli yaşamak ve bunu gerçek yaşamda uygulamaktır” diyerek dindarlık hakkındaki görüşlerini anlatmak istemiştir (Fromm, 1993: 6).

1.1.2.3. Psikolojik Tanımlar

Din psikologları dindarlığı araştırmak için bilimsel olarak uygulanan çerçeveler ve tanımlamalar olarak davranma ihtiyacı duymuşlardır. Bu hususlardan dolayı ilk zamanlar ibadetlerini yapabilme tek kapsamlı bir yaklaşım iken zamanla yerini çok kapsamlı yaklaşımlara bırakmıştır. Dindarlığı, çok kapsamlı bir şekilde ifade etme ve araştırma düşüncesi bazı bilim adamları tarafından farklı boyutlarda ele alınmıştır. Bu boyutlar içerisinde Stark’ın tek başına yaptığı araştırma ile Stark ve Glock’un birlikte ele aldığı görüş neticesinde ileri sürülen dindarlığın beş boyutlu tanımlaması yaygın bir şekilde kabul görmüştür (Hökelekli, 2010: 33).

Dindarlık, tecrübe etme, düşünme ve faaliyetin farklı boyutlarını ele alan karmaşık bir görüngü ile birlikte din ve pozitif bir ilişki içeren anlam olarak da ifade edilmektedir (Strizenec, 2010: 276).

Glock dinin beş boyutundan bahsederek bu unsurları tecrübe, inanç (ideolojik), ibadet, bilgi (entelektüel) ve etkileme olmak üzere farklı şekilde değerlendirmektedir. J. Wach’ın görüşüne göre ise, dini yeteneğinin, “pratik: ibadet”, “teorik: akîde (doktrin)” ve sosyolojik: dinî cemaat olmak üzere üç farklı şekilde olduğunu ifade etmektedir (Kurt, 2008: 267).

W. James ile Allport da aynı düşünceleri paylaşmaktadırlar. Onlar dindarlığın kişiden kişiye farklılık gösterebileceğini, bu dini duyguların kişinin karakterinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bahadır, Allport’un dindarlık hakkındaki görüşlerini gönüllerde, insanın ona verdiği değerde, varlık bütünüünün anlamında kök salmış olgu olarak değerlendirmiştir (Bahadır, 2000: 147).

W. James din psikolojisinin atası aynı zamanda çağdaş zamanlardaki asıl kurucusu olarak kabul edilmiştir. James’e göre dindarlık ise, büyük ve kudretli bir varlığın, hareket ve davranışlarımızı gözetlediği yolundaki düşüncelerden dolayı kaynaklanmaktadır (Hökelekli, 2010: 15). Bu duygu ve düşüncelerin derecesi, bize kişinin dindarlığı hakkında bilgi verir. O halde duyguları en güçlü olanlar en dindar kimselerdir diyebiliriz (Hökelekli, 2010: 16).

Bütün bu hususlara baktığımızda sonuç olarak hayatın bazı dini konularının etkilerini ele alan din psikolojisi araştırmalarında dindar denince ilk akla gelen dini inanca ve aynı zamanda bu inançları doğrultusunda bir dini yaşantıya sahip olan insanlar kastedilmektedir. Bu kavramı anlam çerçevesine göre düşünecek olursak sadece sıkı dindarları ele alamayız. Yani hangi seviyede olursa olsun bir dini yaşantıda olan herkesi almaktadır ki; bunlar dinli ya da dini yaşantı sahibi insan anlamında kullanılmaktadır.

1.1.2.4. Dindarlık Türleri

Günay, dindar çeşitlerini şiddetin azlığına, çokluğuna bakarak sınıflandırmakla beraber beş grupta incelemiştir.

- a) **Ateşli dindarlar:** Dinin emirlerine dünya yaşantılarını kapsayacak şekilde uyan, emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı sofu, softa ve grupçu özelliklere sahip olanlar.
- b) **Mevsimine göre dindarlar:** Bu dindarlar için inançlarına karşı saygılı olmakla beraber dini uygulamaları sadece ortak dindarlığın zirvesine ulaştığı zaman ilgi gösterenlerdir diyebiliriz. Örneğin dini ibadetlerine günlük yaşantılarında az da olsa ilgi gösterenler özellikle de Ramazan ayında büyük bir artış göstererek ibadetlerine devam ederler.
- c) **Alaca dindarlar:** Bu türdeki dindarların dini uygulamalarında bir düzensizlik görülmektedir. Oysaki dinî inanç ve gerekliliklere saygılı ve içten bağlıdırlar. Bahsettiğimiz bu dindarların toplumsal hal ve hareketlerinde kaynağını dinden aldıkları davranışlara kısmen de olsa yer verdiklerini gözlemlemekteyiz.
- d) **Fırsatçı dindarlar:** Dinî inançlarına belli bir seviyede saygılı olmalarına rağmen dini ibadetlerine oldukça az yer veriler. İbadetlerini ender durumlarda yaptıkları için bu gruptaki dindarlar beynamaz olarak da ifade edilmektedir.
- e) **İlgisiz dindarlar:** Bu gruptakilerin dine karşı genel anlamda ilgisiz olduklarını görmekteyiz (Günay,1999: 259-261).

Yapıcının dindarlığın zihinsel görüntüleri ve davranışa yansımaları açısından ele aldığı sosyokognitif dindarlık tiplmesi genel olarak şöyledir:

- Liberal dindarlar genelde inançlıdırlar ve mukaddes olan metinlere karşı saygılıdırlar. Ancak bu kişilerin davranışlarında inancın gereği duygu ve düşünceler pek kendini göstermezler.
- Dogmatik dindarlar ile ilgili bilinmesi gereken en önemli özellikleri dini inanışlarının günlük yaşamlarını karakterize etmelerinin hayli önemli olmasıdır. Aynı muhafazakârlarda olduğu gibi yaşayış tarzlarını dini inanışları oluşturmaktadır. Bununla birlikte dogmatik dindarları ve muhafazakârları birbirinden ayıran ve onları karakterize eden asıl konu dini konulara doğru-yanlış, sevap-günah, caiz-caiz değil vb. birbirine zıt yaklaşımlar içine girerek kişilere ya da gruplara ayrımlarla yaklaşımları iyi-kötü ikili değerlendirme eğiliminde bulunmaları, sınıflar oluşturmaları yani ara tonları görememeleridir.
- Muhafazakâr dindarların özellikle belirli bir kesimi içerisinde kutsal metinlere oldukça saygılı ve inançlı kişiler vardır. Bu kişilerle liberal dindarlar arasındaki en büyük fark, dini inanç ve davranışlarının günlük hayatta kendini göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sebebini ise bu tür kişilerin dinî fikir ve davranışları şeklinde gösterebiliriz.
- Fanatik dindarların önemli bir özelliği ise kendi inandıkları hususlara katı bir şekilde bağlanmaları, zihinsel olarak son derece sert olmaları, diğer dinî grup ve görüşlere karşı ise müsamahasız davranışlarıdır. Bu tür kişiler gerek dini gerekse sosyal çevre anlamında günlük olarak yaşanan olayları sağlıklı değerlendirebilecek bir noktada bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise zihinsel saplantıları onların olayları tarafsız olarak algılamasına engel olmasından ileri gelmektedir (Yapıcı, 2002: 100-106).

Taş, yaptığı tipolojide üç dindarlık tipi belirtmiştir;

a) Geleneksel/ilmihalci dindarlık: Bu dindarlık için toplumca gözlemlenen ve aynı zamanda ilk dönemlerde yazılan temel dini kaynaklara, ilmihal bilgilerine tutunan ve din büyüklerinin düşüncelerine önem veren, emir ve yasaklara uymanın gerekliliğini bilen inançlarıyla birlikte ibadetlerini de yapmanın ön planda olduğu bir dindarlık şeklidir diyebiliriz.

b) Popüler/hurafeci dindarlık: Bu hususla ilgili bilmemiz gereken en önemli özelliği geleneksel dindarlıkta yer alan bazı konuları da içine almış olması ve bununla birlikte İslam öncesi Türk kültürü ve bazı diğer

kültürlerden de izler taşımasıdır. Aynı zamanda bazı dönemlerden aldığı modern olguları taşıyarak farklı toplumlarda geniş kitlelerde kendini göstermesi, halk arasında farklı boyutlarda ve kurumlaşmamış olmasıdır. Bu din tipi için ”yaşanan din” ifadesini kullanabileceğimiz bir dindarlık tipidir.

c) Modernist/hümanist dindarlık: Bu dindarlık için iyilik, doğruluk, vicdan temizliği, yardımseverlik vb. bazı evrensel ahlâkî değerlere önem verildiği, asıl önemli olanın inanç olduğu, dini otoriteyi, din kurallarını ve dini vecibeleri yerine getirmeyi o kadar da önemsemeyen dindarlar diyebiliriz (Taş, 2010: 53-54).

Allport’ un benimseyip uyguladığı din ise insanları iç güdümlüler ve dış güdümlüler diye iki farklı bölüme ayırmaktadır. Bunlar Allport’un en çok bilinen ve kabullenilen tipolojilerindendir. Allport’un düşüncesine göre, kişi eğer ki bir dine inandığını söylüyorsa kesinlikle bu tipolojilerden birinde kendisine yer bulacaktır.

İç güdümlü dini yönelimden bahsedecek olursak, bu tip insanlar, hiçbir gösterişi olmadan, dinin bütün inançlarını, merhamet değerlerini, insanlık sevgisini, dini kurallara uymayı, ibadetlerini sürekli olarak yapmayı vb. içselleştiren kişilerdir demek doğru olacaktır. İç güdümlüler için din, şahsiyetin bir parçası olmakla beraber, yaşamlarının amacı olmuştur.

Dış güdümlü dindarlıkta ise din, kişinin gidişatlarındaki asıl belirleyici olmamakla beraber, sanki başka amaçlar için kullanılan bir araç gibi kullanılmaktadır. Bu tipteki dindarlar dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar ve aynı zamanda kısmen tutucu ve dogmatik olabilirler. Sonuç olarak iç güdümlü dindarlar dini içselleştirirken, dış güdümlüler ise onu kullanarak yaşarlar. Özellikle şunu söyleyebiliriz ki, iç güdümlüler dış güdümlülere göre daha fazla deneyimlere sahip olmakla beraber, daha yüce insanlardır (Kayıklık, 2000: 4-6).

1.1.2.5 Dindarlık Ölçekleri

1.1.2.5.1. Dindarlık Nasıl Ölçülür?

Dindarlık ölçmede en fazla uygulanan yöntem anket yöntemidir. Anketlerin uygulanması ve geliştirilmesi ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesinde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Dindarlık düzeyi, kişinin kendini o ölçekte nasıl tanımladığına ve aynı zamanda kişinin ne kadar dindar olduğunu gösteren rakamsal ifadeye denilmektedir.

Dindarlık düzeyi denilince, ilk aklımıza gelen örnek Allport-Ross'un kişileri içe dönük ve dışa dönük dindarlıklarının seviyesi olarak ifade etmesidir. Genelde ölçek puanlarıyla anlatılan dindarlık düzeylerinde, her ölçeğin alt ve üst puan sınırları farklılık göstermektedir. Bu hususla ilgili, her ölçek kendi puan sınırları içerisinde ele alındığında, yüksek puanlar dindarlık düzeyinin yüksek olduğuna, düşük puanlar da dindarlık düzeyinin düşük olduğuna işaret eder diyebilmekteyiz (Onay, 2004: 45).

1.1.2.5.2. Tek Boyutlu Ölçme Yaklaşımları

Dindarlık ölçümü için yapılan çalışmalar ilk yıllarda sadece tek boyutlu ölçmeye yönelik olduğu için bu ölçeklerde dindarlık sınırları çevresi oldukça dardı (Yıldız, 2006: 84).

James Leuba, Edwin Starbuck, Stanley Hall ve William James vb. dini hareket ve deneyimler üstünde anketler aracılığıyla korelasyonel araştırma yapan psikologlar, dindarlık hakkındaki araştırmaları tek boyutlu yaklaşımla ele alarak yalnızca dindarlığın duygu boyutu üzerine yoğunlaşmışlardır. Buradan hareketle Pikington ile Allport, Thouless, Poppleton, Vernon gibi araştırmacılar da dindarlığı tek boyutuyla ele almışlardır. Örnek olarak Allport ve diğer bilim adamları bireysel olarak dindarlığı tek boyutlu olarak ele alırken kabul ettikleri beş değişken üzerinde durmuşlardır. Bu değişkenler ise ekonomik, politik, estetik ve sosyal değişken olarak ele alınmaktadır. Bazı bilim adamları ise dindarlığı ele alırken ölçekleri kullanmamakla beraber, dua ve kiliseye para verme gibi davranışların sıklığını tespit etmeye yönelik olarak basit anlamda araçlar kullanmışlardır. Bu duruma ise örnek olarak Argyle'nin dindarlığın tek ölçümünün, kiliseye devam etme sıklığının olduğunu söyleyebiliriz (Yıldız, 2006: 85).

1.1.2.5.3. İki Kutuplu Ölçme Yaklaşımları

1915 yılında basılarak kitap haline getirilen *The Elementary Forms of The Religious Life* adlı dini kitabıyla ön plana çıkan E. Durkheim, dini tören ve inançlar arasındaki farklılıklara dikkat çekerek dinin kurumsal ve sosyal yönü üzerinde durmaktadır. Bu noktada Durkheim dinsel anlamda çok boyutlu yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yıldız, 2006: 86).

Ross ve Allport'un dini yönelim ölçeği bu alanda tasarlanmış çok önemli bir girişim olarak bilinmektedir. Ross ve Allport, dinî yönelim kavramına genel anlamda sosyal

psikoloji disiplini perspektifinden yaklaşmış olup bu kişiler dindarlığı, iç ve dışa dönük dindarlık olmak üzere iki ayrı kategoride incelemişlerdir. Bu farklılık bugün de halen mevcudiyetini ve özelliğini muhafaza etmekte olup fakat bu alanda daha ileriki yıllarda yapılan bazı çalışmalarda, dışa dönük dindarlığın iki alt kategoriden oluştuğu söylenilmiştir (Onay, 2004: 46-47).

Durkheimci görüş ise 1950 ve 1960 yılları arasında araştırma açısından çok önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bu zaman diliminde din psikologlarının bazıları, dindarlığı tek boyutlu ölçmeye çalışmanın yeterli olmadığını, iki boyutlu yaklaşımların ele alınmasını teklif etmişlerdir (Yıldız, 2006: 86).

1.1.2.5.4. Çok Boyutlu Dindarlık Ölçekleri

1967 yılına kadar dindarlığın çok boyutlu olduğu hipotezi açıkça araştırılmamıştır. 1967 yılları içerisinde Morton King, hipotezi bilimsel araştırma metotlarıyla ortaya koymak suretiyle dindarlığın görüngü olduğunu kanıtlar hale gelmiştir. Dindarlığın bir görüngü olduğu hipotezinin kabulü aşamasının ardından bilim adamları bu aşamada kendi ölçeğini geliştirmişlerdir (Onay, 2004: 49).

Lenski, Glock ve Fukuyama'nın çalışmaları çok boyutlu olan yaklaşımların gelişmesinde çok önemli olmuştur. Bu noktada kilise tipi dindarlığını ölçmeye yarayan bu çalışmaların üçünde de dört boyut ele alınmıştır (Yıldız, 2006: 89).

Dindarlığın dört aşamada ele alındığını Fukuyama da dile getirmektedir. Fukuyama, davranış, bilgi ve duygu şeklinde isimlendirdiği bu boyutları yaş, cinsiyet, sosyal sınıf vb. demografik değişkenlerle arasındaki ilişkilerini araştırma yoluna gitmiştir. Fukuyama, bu araştırmasında yedi farklı şehirdeki dört bin kişiden oluşan örneklem üzerinde, Likert benzeri ölçek kullanmış ve katılımcıları dört boyut açısından düşük, orta ve yüksek olarak üç kategoride bölümlendirmiştir. Likert aynı zamanda yapılan analizlerin sonucunda erkeklerin bilgi boyutundan aldıkları puanların kadınlara göre ileri seviyede olduğunu tespit etmiştir. Buna karşılık olarak kadınların ise, duygu, davranış ve inanç yönünden aldıkları puanların erkeklere oranla daha yüksek olduğunu görülmüştür (Yıldız, 2006: 90-91).

Lenski'nin ortaya koyduğu çalışmalarında dindarlığın boyutları dinî grup üyeliği, dini inanç, dini duygu ve ibadetlere katılma şeklinde bölümlere ayrılmıştır (Yıldız, 2006: 89-90).

1.1.3. Dindarlığın Boyutları

Glock, dindarlığın boyutları üzerinde durmaktadır. Dindarlığı çok boyutlu ve aynı zamanda sistemli bir şekilde ifade eden Glock, dindarlığı, inanç, ritüel, duygu, bilgi ve etki boyutu olmak üzere beş farklı şekilde ele almaktadır (Kayıklık, 2000: 5-6).

1.1.3.1. İnanç Boyutu

Bütün dinlerin özünü çeşitli inançlar oluşturmaktadır. İnançlar içerik ve kapsam yönünden farklı dinlere veya aynı dinin farklı mezhep ve gruplarına göre bazı farklılıklar gösterebilir. Ancak tüm dinî geleneklerin merkezini inançlar oluşturmaktadır. Kişinin her hangi bir din ile bağ kurmasının başlangıcını, ilk olarak o dinin temel inanç esaslarını kabul etmesi oluşturur. Kutsal varlık, doğaüstü bir güç ya da Tanrı inancı tüm ilâhî dinlerde vardır. Dindar kişiler, bağlandıkları dinin öğretileri çerçevesinde bir Tanrı inancı ve kendi eğilimleri doğrultusunda bir Tanrı tasavvuru geliştirirler (Karaca, 2011:102). İnanç boyutunun en önemli tarafı, hayatın merkezi noktasını teşkil etmesi ve inananların “nihaî anlam”a dair sordukları sorulara cevap vermesidir (Köse&Ayten, 2012: 111).

1.1.3.2. Ritüel (İbadet) Boyutu

Bu boyut ibadet ve bağlılıkları bünyesinde barındırmaktadır. İbadetler genel anlamda biçimsel olup halkta yoğun bir şekilde gözlemlenen bir durumdur (Glock, 1998: 349). Bireysel ve toplumsal dinî uygulamalar, inanan bireylerin, inandıkları dinin ibadetlerine katılma derecesi ve sıklığı açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Bu uygulama ve ibadetlerin tümü bu boyut içerisinde değerlendirilmektedir (Köse&Ayten, 2012: 111). Dinin belirlediği vecibeleri yerine getirmenin gayret, dikkat ve devamlılığı bir kişinin dindarlığının hem göstergesi hem de inançları benimsemedeki samimiyetinin ve içtenliğinin bir ifadesi olarak kabul edilir (Hökelekli 2010: 33).

1.1.3.3. Duygu Boyutu

Duygu boyutu en önemli dindarlık boyutlarından biridir ve kişinin his dünyasında canlılık ve dinamizm yaratmaktadır. Korkusuz ve merhametsiz öğreti, kuru; duyanları harekete geçirmeyen hikâye şeklinde olup etkisiz ve güçsüzdür. Duygusuz ritüel ise soğuk ve nesnel şeklinde ifade edilmektedir (Kayıklık, 2006: 492). Bir dine inanan kişi, inandığı Yüce Varlığı içinde doğrudan hisseder ve onun

etkilerini yine içinde fark eder. Allah'la ilişki halinde olan inançlı bir kişide, bu ilişkiye bağlı olarak oluşan sezgiler, duygular, algılar ve duyumlar vardır (Hökelekli, 2010c: 34). Din duygusu, içsel derinlik ve kabulü anlatması açısından, diğer boyutlara anlam kazandırır (Atalay, 2005: 69).

1.1.3.4. Bilgi Boyutu

Bu boyutta tüm dinlerdeki inanan insanlardan kendi inancının başlıca öğretilerini ve kutsal metinlerini bilmesi ve onlara güvenmesi beklenmektedir. Bu boyutta bir inancı bilmek ve aynı zamanda kutsal kabul etmek anlamında bilgi ve inanç boyutları arasında sıkı bir bağlantı olma durumu söz konusu olup her dini bilginin inançla sonuçlanmayacağı durumlar da söz konusu olmaktadır (Köktaş, 1993: 54).

Hemen hemen her insanın dinin ibadet, inanç ve ahlâka ilişkin temel kurallarını bilme durumu söz konusu olmaktadır. İnanç ve bilgi boyutunun birbiriyle doğrudan ilişkili olmasının sebebi ise bir inancın kabulü anlamında bilginin önkoşul olmasıdır (Glock, 1998: 349).

1.1.3.5. Etki Boyutu

Bu boyut yukarıda sayılan diğer boyutlardan farklı olup bireyin günlük olarak yaşadığı tecrübe, dinsel bilgi, uygulama ve inançların etkilerini ifade etmektedir. Etki boyutu anlamında dinler, inananlarının düşünce ve davranış şekilleri konusunda bazı unsurlar belirlemiştir (Glock, 1998: 349).

Dinlerin, inananlarının ne yapıp ne yapmamaları konusunda yaptığı nüfuzun tamamı etki boyutunda kendini göstermektedir (Yıldız, 2006: 92-93).

İlk dört boyut, dinsel bağlılığı belirlemek için tam bir referans çerçevesi oluşturabilir. Bireyin bir boyutta dindar olması diğer boyutlarda da dindar olacağı anlamına gelmez. Ancak inanç boyutu dindarlığın olmazsa olmazlarından olmasına rağmen dindarlık için tek başına yeterli değildir. Bazı dinlerde, uygulama boyutu ikincil öneme sahipken, tecrübe boyutu birincil değer arz edebilir. Dindarlığın bu görünümleri toplum tarafından aynı seviyede görülmemekle birlikte, hepsinin ayrı bir değeri vardır. Aslında dindarlığın boyut sayıları artırılabilir. Konuya hangi açıdan ve hangi amaçla yaklaşıldığı önemlidir. Biz öğrencilere uygulamış olduğumuz anket çalışmasında bu boyutları ortaya çıkaracak şekilde bir ölçek tercih edildiği için bu kadar boyutla yetinmeyi uygun görüyoruz (Altun, 2014: 25).

1.1.4. Narsisizm

Narsisizm kavramı Yunan mitolojisinde, su birikintisinden yansıyan kendi görüntüsüne âşık olan ömrünü hiç ulaşamayacağı bu sevgiliyi seyrederek tüketen Narkissos'dan gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 1932: 1632).

Mitolojiye göre; kusursuz güzellikte genç bir adam olan, Narkissos (Narcissus), su perilerinin gözdesi olmasına karşın onlara hiç ilgi göstermedi. Ona çok tutkun olan Ekho isimli bir su perisi bir gün Narkissos'a yaklaşır ve sert bir şekilde reddedilir. Olayın ardından utancından ve kederinden yıkılan Ekho geride yalnızca yankılanan sesini bırakarak yok olup gider. Ekho'nun intikamının alınmasını isteyen su perilerinin bu talebi karşısında tanrılar Narkissos'un da karşılıksız bir aşk yaşayarak cezalandırılmasına karar verirler. Bir gün dağdaki berrak bir su birikintisine bakan, Narkissos orada kendi yansıması görür ve suda yaşayan çok güzel bir ruhla karşılaştığı sanısıyla anında ona âşık olur. Suyun üzerinde kendisine bakan, ama hiçbir karşılık vermeyen ve onu kucaklamak için suya her dokunuşunda kaybolan bu imgeden kendisini ayırmaz. Sonunda suya düşerek boğulur ve ölür (Gençtan, 2013a; Altun, 2014).

Başka bir hikâyeye göre ise bir gün av izindeki Narkissos susamış ve bitkin bir şekilde bir nehir kenarına gelmiştir. Buradan su içmek için eğildiğinde, suda yansıyan yüzü ve vücudunun güzelliğini görür. Kendi kendine şöyle der: "Kendi aşkımdan yanıyorum. Suyu vuran bu güzelliğe nasıl ulaşacağım? Bu imgeden uzaklaşamıyorum. Beni yalnız ölüm kurtaracak." Narkissos kendi imgesini gözleye gözleye ölür (Shapiro&Shapiro, 2006: 25).

Narsisizmin ilk oluşumu bebeklik dönemine dayandırılır. Çocuğun üç yaşına gelene kadar ebeveynle, özellikle de anne ile yaşadığı duygusal etkileşimdeki (kaybetme veya terk edilme vb.) olumsuzluklar ile ailenin çocuk yetiştirme tarzının, hastalıklı narsisizmin gelişmesine yol açtığı belirtilmektedir (Freud, 2008: 37; Gençtan, 2010: 6).

Bebeklikteki bu korku ve tedirginlik duygusu çocukta ortaya çıkan narsisizmin temel kaynağıdır. Çocuk sevmeyi başaramamanın verdiği acıyla hem kendine hem de diğer insanlara yabancılaşır (Fromm, 1999: 38).

Horney narsistik kişilik bozukluğu gelişimine neden olan bozuk ilişkileri; dominant, aşırı koruyucu, göz korkutucu, huzursuz, aşırı müşkülpesent, fazla

hoşgörölü, istikrarsız, riyakâr, kayıtsız ve diğerkardeşlere düşkün olmak gibi figürleri ile ilişkilendirmiştir. Sadece bir etkenin buna neden olmak için yeterli olmadığını, bu davranışların bir grup halinde çocuğun gelişiminde istenmeyen etkiye neden olduğunu belirtmiştir (Godkin&Allcorn, 2009: 41, akt. Atay, 2010a: 11).

Freud narsisizm konusundaki görüşlerini cinsellik üzerine oluşturmuştur. Fakat bu sınırlama narsisizm kavramının genişlemesinin önünde bir engeldir. Narsisizm kavramından en iyi şekilde faydalanabilmek için bu kavramı belli bir yönü ve yönelişi olan, bir yoğunluğa sahip olan fakat belirtilerinin de görülebildiği ruhsal bir enerji olarak kullanmanın çok daha olumlu etkileri olacaktır. Bu enerji kişiyi hem kendi içinde hem de dış dünyadaki ilişkileri içinde birleştirip bütünleştirir (Fromm, 1982: 62).

Ayrıca, Freud'un narsistik terimini en az dört değişik anlamda kullandığı da belirtilmektedir:

- Klinik anlamda, kişinin kendi bedenine cinsel bir nesne olarak davranması ile nitelikli bir cinsel sapkınlık olarak.
- Bir ruhsal-cinsel gelişim aşaması olarak, kişinin libidinal olarak kendine yatırım yaptığı doğal bir aşama anlamında.
- Nesne ilişkilerinde iki değişik durumu anlatmak için:
 - a) Nesnenin gerçek niteliklerinden çok kişinin gereksinimlerine dayanan tipte bir nesne seçimi;
 - b) Çevreyle ilişkiye girerken nesne ilişkilerine gereksinim duymamayı belirtmek için.
- Özgüvenin değişik yönlerini anlatacak biçimde (Cooper, 1986'dan akt., Doğaner, 1996: 341).

Narsisizm tek başına hastalıklı bir durum değildir ve insan psikolojisi açısından normal bir şeydir. Ancak bazı engellemelere uğradığında zayıflamış ve şişmiş bir öz benlik sevgisine yol açma ihtimali vardır. İnsanların öz benlik sevgisini abartıyorsa ortaya koydukları düşünce, davranış ve duygu örüntülerinin tümü “narsistik kişilik” olarak adlandırılmaktadır (Volkan, 2012: 283).

Narsistik kişilik bozukluğunun görüldüğü kişilerdeki belirtiler şu şekilde sıralanabilir (Hyman, 1989: 86).

1. Kendilerinin çok önemli bir kişi olduğu duygusunu taşırlar. Başarılarını ve yeteneklerini abartır, gerçek bir başarısı olmasa da üstün biri olarak bilinmeyi beklerler.
2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da kusursuz sevgi düşlemleri üzerine kafa yorarlar.
3. Kendilerinin özel ve eşi bulunmaz biri olduklarına ve ancak başka özel ya da toplumsal durumu üstün kişilerin (ya da kurumların) kendilerini anlayabileceğine, ancak onlarla arkadaşlık etmeleri gerektiğine inanırlar.
4. Çok beğenilmek isterler.
5. Toplum içinde öncelik hakkının kendilerine ait olduğunu düşünürler. Kendilerinin Ayrıcalıklı olduğuna inanır ve bu tür beklentiler içinde bulunurlar.
6. Kişilerarası ilişkilerini kendi çıkarları için kullanır, kendi amaçlarına ulaşmak için başkalarının zayıf yanlarını kullanırlar.
7. Empati yapamazlar. Başkalarının duygularının ve ihtiyaçlarını tanıyıp tanımlama konusunda isteksizdirler.
8. Çoğu zaman başkalarını kıskanır ya da başkalarının da kendilerini kıskandığına inanırlar.
9. Küstah, kendini beğenmiş davranışlar sergilerler.

1.1.4.1. Doğal Bir Gereksinim

Narsisizm kelimesinin psikopatoloji ile ilişkilendirilmesi, normal olarak gelişmiş ve sağlıklı bir narsisizmin sağlıklı bir uyum için hayati olduğunu gözden kaçırmak demektir (Masterson, 2006: 15). Narsisizm, bir kişinin benlik saygısını yüksek tutması, yaşamsal gereksinimlerini karşılayabilmesi için gereklidir. Bu bakımdan doğal olarak her insanda narsisistik özellikler az da olsa olmak durumundadır. Narsisizm, bir kişilik bozukluğu değil, kişinin kendini koruma içgüdüsünün bir tamamlayıcısı, her canlıya verilen bir özellik olarak karşımıza çıkar (Freud, 2007: 23).

Narsisizmle öz saygının doğrusal bir ilişki gösterdiği çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Sedikides ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada

narsisizmin kişilik özelliği olarak; depresyon ve durumluk üzüntü ile negatif yönde ilişkili, yalnızlık ve durumluk yalnızlıkla negatif ilişkili, durumluk ve öznel iyi-oluşla pozitif ilişkili, durumluk kaygıyla negatif ilişkili ve nörotizmle negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Diğer analizler narsisizm öz-saygı ve psikolojik sağlamlık arasında genel olarak doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak yüksek öz-saygı ile ilişkisi kurulan psikolojik sağlamlık için narsisizm faydalıdır (Sedikides, 2004: 400).

1.1.4.2. Narsisizmin Boyutları

Emmons (1984), narsisizm yapısını uyumluluk derecelerine göre sınıflandırarak dört farklı boyut tanımlamıştır. Bunlar liderlik/otorite, kendine hayranlık, kendiyle ilgililik, üstünlük/büyüklenmecik ve sömürücülük/hak iddia etme olarak tanımlanmaktadır (Vezire, Rentfrow&Gosling, 2008:1441).

Narsisizm, genellikle kendine karşı aşırı bir sevgi duyan, kendini önemli, görkemli ve otoriter hissedenen bir insanı ifade eden bir terim olarak kullanılır. Amerikan Psikiyatri Derneği, narsisizmi “yaygın bir gösteriş duygusu, beğenilme ihtiyacı ve empati eksikliği...” olarak tanımlar. Narsisistik tanısı kısmen muğlak ve çoğunlukla klinisyenin hükmü sonucu olmakla birlikte; bir kişi tarafından sergilenen bir dizi bencilce davranışlarla tespit edilir (Apa, 2000: 717).

Narsisistik kişiliğin temel kliniksel özellikleri; isteklerinin ve zihinsel edimlerinin gücüne aşırı değer verme, düşüncelerin tümgüçlülüğü, kelimelerin mucizevî gücüne inanç ve bu büyüklenmeci öncüllerin mantıksal uygulaması gibi görünen, bir dış dünya ile baş etme tekniğidir (Freud, 2007: 25).

Raskin ve Terry (1988) Emmons’un ortaya koyduğu faktörlerin yalnızca bir kavramı ifade etmediğini iddia etmişler ve kendileri yedi faktörle ifade edilen bir yapıya ulaşmışlardır. Bu faktörler narsisizm boyutları olan, otorite, teşhircilik, sömürücülük, hak iddia etme, kendine yeterlilik, üstünlük ve kendini beğenmedir (Reidy, Foster&Martinez, 2008; Atay, 2010a). Aşağıda narsisizmin boyutları ele alınmıştır.

1.1.4.2.1. Kendini Beğenme

Narsisistik kişiliği olanlar kendilerine ilişkin algılarının yalnızca iyi olanını kabul ederek sanki kendileri bu dünyaya Allah’ın bir lütfu imiş gibi davranırlar. Güzellikte, zekada vb. herkesi geride bırakırlar. Çoğu kez emsalsiz başarılar olarak

değerlendirdikleri şeylerin bir koleksiyonunu yaparlar, bunların, bir tenis maçını kazanmak, ya da sıkıcı bir konferansı terk eden ilk kişi olmak gibi esaslı ya da önemsiz nitelikte olmasına aldırmaz etmezler. Bu tür insanlar gerçekten bilincinde olsunlar ya da olmasınlar içinde yer aldıkları olayları betimlerken “fantastik”, “inanılmaz”, “dünyayı sarsacak nitelikte” gibi sözcükleri kullanırlar. Çoğu tümceleri “ben” sözcüğüyle başlar, çünkü başkalarını tanımadan önce kendilerini tanıtmaya gereksinimi duyarlar. Aslında temelde diğerleri onlara hayran olmak için vardır. Kendi değersizleştirilmiş kişiliklerini başkalarına dışsallaştırırlar ve bu, çoğu kez öteki kişiyi zihinlerinde değersiz kılmalarıyla sonuçlanır (Volkan, 2005: 26-267). Kendini beğenme ve öz-saygı arasındaki ilişki narsisizmdeki kendini beğenme ile ilişkilendirilir. Narsisistler yüksek fakat kırılgan öz-saygıya sahiptir, öz-saygılarını koruma, yönetme ve geliştirme peşindedirler. Ancak narsisistlerin öz-saygıları kabalık/kavgacılık, etiket sahibi olma ve sürekli onaylanma istekleri nedeniyle farklılaşır (Chatterjee ve Hambrick, 2006: 11).

1.1.4.2.2. Üstünlük

Narsisist kimseler duygusal açıdan tecrit olmuş durumdadırlar ve bir paradoksun içinde yaşamaktadırlar (Maccoby, 2002: 38).

Bir narsisistin aynı özelliklere sahip alçakgönüllü başka birini alt etmesi daha olasıdır. Narsisist kendini daha kolay pazarlayabilecektir. Çünkü daha iyi olduğuna inanmıştır. Rekabet konusunda daha az tedirginlik duyacaktır, çünkü birinciliğin kendi hakkı olduğunu düşünmektedir. Yönetime geçince de başarısız olmaktan daha az korkacaktır, çünkü en yeteneklinin kendisi olduğuna inanmaktadır. Rekabet ortamında biraz narsisizm kesin avantajdır (Lelord ve Andre, 2005: 127).

Oracle'daki üst düzey yöneticilerden biri şirketin narsisist yöneticisi Larry Ellison'u nitelendirirken “Tanrı ile Larry arasındaki fark Tanrı'nın Larry olduğuna inanmamasıdır.” derken narsisistlerin özellikle de tepe noktadaysalar ne duruma geldiklerini açıkça ortaya koymaktadır (Maccoby, 2002: 38). İnanç kişisel gelişime doyumu genellikle pozitifdir. İnanç dindar insanların performanslarını ve başarılarını güçlendirirken kibirlenmeyi, böbürlenmeyi ve insanları aşağılamayı hoş karşılamamaktadır (Altun,2014:37). Tanıdığımız başarılı olmuş kişileri düşündüğümüzde içlerinden çoğunun kendinden memnun ve emin görünmeleri, kendilerini övmeleri ve tüm iltifatları haklarıymış gibi görmeleri başarının onlara

sağladığı özgüvenin bir sonucu olarak düşünülebilir. Ancak kuşkusuz bunun tersi de doğrudur. Bu özgüven, bu üstünlük duygusu, bu öne çıkmadaki kolaylık, narsisist kişiliğin özellikleri belki de başarılarının öğeleridir.

1.1.4.2.3. Teşhircilik

Kendini beğenen narsisistlerde kendi teşhirciliklerinden ve diğerlerini küçümsemeden kaynaklanan benlik imgesi söz konusudur (Bogart, Benotsch, ve Pavlovic, 2004: 35). Narsisistler, kendi başarılarını ön plana çıkarmak, sürekli kendileri ile ilgili konuşmak, başkalarını dinler gibi görünürken sözü kendi başarıları ile ilişkilendirmek gibi özellikleri yoğun bir şekilde göstermektedirler. Narsisist bir kişiye göre dünyanın en güzeli/yakışıklısı kendileridir. Vücutlarını sergilemekten kaçınmazlar. Saçları, giysileri, dış görünüşleri çok önemlidir. Sürekli etraflarından ilgi beklerler. Aynaya veya fotoğraflarına bakmaktan çok hoşlanırlar. Fotoğrafları, çocukluklarından itibaren ki gelişimlerinin belgesel kayıtlarıdır ve onlara yaşamlarına ilişkin bütünüyle kabul ettikleri tek kanıtı sunar. Kameraya atfedilen pek çok narsisistik kullanım arasında kendi kendini gözetim en başta gelir, çünkü aynı zamanda dış dünyanın gerçekliğini sorgulayan kamera hiç bitmeyen kendi kendini incelemenin teknik araçlarını sağlamakla kalmaz, ayrıca kendilik duygusunu kendilik imgelerinin tüketimine tabi kılar. Kameralar ve kayıt cihazları yalnızca yaşıntıyı kaydetmekle kalmayıp, modern yaşamı büyük bir yankı odasına, bir aynalar salonuna dönüştürerek yaşıntının niteliğini de değiştirmektedir. Bu her şeyi gören gözün gündelik yaşamımıza sorgusuz sualsiz dalması narsisistleri şaşırtıp kızdırmadığı gibi savunmasız da yakalayamaz. Onlara gülümsemelerini anımsatacak birilerine gereksinim yoktur. Yüzlerine sürekli olarak bir gülümseme yerleşmiş durumda ve hangi açıdan daha iyi görüntü verdiklerinin hep farkındadırlar (Lasch, 2006: 89).

1.1.4.2.4. Sömürücülük

Sömürücülük, DSM-IV kriterlerine göre narsist bireyde görülmesi beklenen özelliklerden birisidir. İnsanlar arası ilişkilerde sömürücü olmak, istediği bir şeyi elde etmek için şiddet, aldatmaca vb. de dahil olmak üzere her türlü yöntemle başkalarını kullanma eğilimiyle tanımlanan bir kişilik yapısıdır (Budak, 2003: 745).

Sömürücülük genelde üç değişik biçimde görülür. Birinci olarak sömürücü, sömürülen kişiyi zorlayabilir veya aldatarak kullanabilir. İkinci olarak sömürülen kişi, yapılan eylemlere gönüllü rıza gösterebilir. Üçüncü olarak ise, sömürülen

kişinin amacı, çıkar sağlamak ve kazancını güvenceye almaktır (www.sosyalhizmetuzmani.org./ etik.doc. 22.11.2015). Narsistler, başkalarının bilgilerini kendilerine mal etme konusunda çok ustadırlar. Her türlü ilişkiyi, ellerindeki her türlü gücü kendi çıkarları için kullanabilirler. Gerçekte başkalarını sevebilme kabiliyetleri yoktur. İnsanlarla ilişkileri karşılıklı bir ilişki değil büyüklüklerini onaylatmak için diğerinin var olduğu bir ilişkidir (Evren, 1997: 77).

1.1.4.2.5. Hak İddia Etme

Narsisizm tanısı için belirtilen DSM-IV kriterlerinden biri olan hak iddia etme, bireyin her türlü isteğine çevresindekilerin razı olması ve olumlu davranış sergilemeleri konusundaki makul olmayan beklentilerini ifade etmektedir (Raiper, 2006: 21, akt. Atay, 2010a: 50). Duygusal açıdan kendilerini izole etmişlerdir ve dünyaya karşı güvensizlerdir. Algıladıkları tehdit ya da aşağılanmalar öfkelerini tetiklemekle birlikte, öte yandan elde ettikleri başarılar hak iddia etme duygularını ateşlemektedir (Rapier, 2006: 43). Bu tipler, kişisel olarak eşi bulunmaz ve özel bir önemlerinin olduğu düşüncesindedirler. Kendilerini herkesten üstün görmeleri nedeniyle diğer insanlarla ilişkilerinde herkese göre kendilerine daha farklı, daha özel biri olarak davranılmasının beklentisi içindedirler. Kendilerine sıradan bir insanmış gibi davranılmasından çok rahatsız olurlar. Sahip oldukları özellikler nedeniyle hak ettiklerini düşündükleri özel ilgiyi görmek isterler ve bunun en doğal hakları olduğunu düşünürler. Çevrelerindeki her şeyin (canlı-cansız) kendileri için var olduğu hayali içindedirler (www.sosyalarastirmalar.com / Özel, 2013).

1.1.4.2.6. Kendine Yeterlilik

Kendine yeterlilik yanılsaması ile narsisist birey, nesnelere yakın olmak korkusundan sıyrılır ve böylelikle her türlü içgüdüsel ihtiyacı inkâr eder hale gelir (Raskin ve Terry, 1988; Mode, 1975; akt. Altun, 2014). Bireyin, sevilme konusunda dış kaynaklara karşı bilinçsizce duyduğu bağımlılık aslında kayda değer bir kırılmalıyı temsil etmektedir. Buna katlanamayan birey, narsistik savunma mekanizmalarıyla kendine yeterli olduğuna ilişkin bir yanılsama yaratır (Raskin ve Terry, 1988: 890). Narsistik özellik taşıyan kişiler sürekli olarak projeksiyon savunma mekanizmasını kullanırlar. Kendilerini eksik hissettirecek ve saygınlıklarını zedeleyecek yorumlara kapalıdırlar. İş kendilerini olumsuz eleştirenleri ortadan kaldırmaya kadar götürebilirler (Tarhan, 2009: 156).

1.1.4.2.7. Otorite Boyutu

Otorite, narsist bireylerin özellikle iş yaşamında parlak liderler olarak ortaya çıkmasında onlara destek olan en önemli boyutlardan birisidir. Narsistler, kendilerine aşırı güvenirlir ve iddiacıdırlar. Bu yüzden risklere karşı fazlasıyla dayanıklıdırlar. Başa güreşme, en iyi olma ve en yüksek olma ve en yüksek konumda bulunmaya eğilimli olup kendilerinin en başarılı ve en parlak olacaklarına inanırlar (Köroğlu&Bayraktar, 2011: 99-101, akt. Altun, 2014: 36). Narsisistler zekâ, yaratıcılık, yarışma, liderlik becerileri gibi bilişsel ve güdülenme alanları açısından kendilerini gerçekte olduğundan daha üstün görürler (John ve Robins, 1994: 206) ve kendilerine daha fazla güvenirlir (Campbell, Goodie,&Foster, 2004: 311).

Narsisistler, işyerlerinde, siyasi örgütlerde ve bürokraside önemli konumlara yükselmelerini sağlayan nedenlerin bazıları ruh hekimlerinin dikkatini çekmektedir. Çektiği bütün içsel acılara rağmen, narsisistin kişilerarası ilişkilerin güdümlenmesini özendiren, derin kişisel bağların kurulmasını engelleyen ve ayrıca öz saygısını geçerli kılmak için gereksinim duyduğu onaylanmayı ona sağlayan bürokratik örgütlerde onu başarıya ulaştırmayı sağlayacak birçok özelliği bulunmaktadır. Narsist, yaşamına bir anlam kazandırma ve boşluk duygusunu yenme sözü veren sağaltımlara katılabilirse de, mesleki kariyerinde çoğunlukla hatırı sayılır bir başarı elde eder. Kişisel izlenimleri yönetmekte doğuştan yeteneklidir ve bunun getirdiği karmaşada uzman oluşu, artık, “görünürlüğün”, “devingenliğin” ve iyi bir sicilin icraattan daha önemli olduğu siyasi ve ticari örgütler de narsistin çok işine yarar. (Lasch, 2006: 84).

1.1.4.3. Narsisizm Tipleri

Narsisizm özellikle çocukluk yıllarında tekrarlayan engellemelere, aşağılanmalara ve yoksunluklara uğrayan kişilerde bir savunma olarak gelişme eğiliminde olup narsisizmin bir kişilik özelliği mi, yoksa bir kişilik bozukluğu mu olduğuna ilişkin tartışmalar sürmektedir (Diggiuseppe, 1995: 304). Kuşkusuz ki narsisizmin düzeyi, bireyden bireye değişmektedir. Bu kişilikte olan kimselerin düşünce, duygu ve davranış örüntülerinin yoğunluğu, büyükenmelerinin derecesine bağlı olarak değişir. Bazılarında başkaları ile ilişki kurmada sürgit devam eden bir güçlük ve zaman zaman gerçeklik algısının bulanması söz konusu (Odağ, 1996, : 471) iken, bazıları ise hayatlarını normal bir şekilde devam ettirebilmekte bu

özelliklerini hedeflerine ulaşmada itici güç olarak kullanabilmektedirler (Maccoby, 2004).

Alan yazında narsisizmi bir kişilik bozukluğu olarak ele alan çalışmalar olsa da araştırmaların önemli bir kısmı narsisizmi bir kişilik özelliği olarak açıklamaktadır (Raskin&Terry, 1988: 891; Emmons, 1984: 291).

Orta düzeyde narsisizm insanın etkili işlevselliği için gerekli kabul edilir (Chatterjee ve Hambrick, 2006: 9). Alanyazında; “gerçek narsisist” (true narcissist), “telafi edici narsisist” (compensating narcissist) ve “kopuk narsisist” (detached Narcissist) türlerinden söz edildiği de görülmüştür (Diguseppe, 1995: 304).

1.1.4.3.1. Kabul gören (Normal) Narsisizm

Kabul gören narsisizm ya da olumlu benlik değerlendirmesi yüksek düzeyde kendine güvendir. Bu, kişinin kendi hakkında olumlu hislere sahip olması, güvenmesi ve yeterli olmasına ilişkin yetenekle karakterize edilmektedir (Pulver, 1970: 319).

Zeigler-Hill, lisans programında öğrenim gören öğrencilerle yaptıkları çalışmada zıtlık içeren yüksek orandaki kendine saygının narsisizmle ve kendine saygı istikrarsızlığıyla ilgili olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda yüksek orandaki kendine saygının tipik olarak psikolojik düzenlemenin göstergeleri ile bağlantılı olduğuna ve bu nedenle de bireyler için yararlı olduğu sonucuna varmışlardır (Zeigler-Hill, 2006: 119).

Bu tip kişilere kabul gören ya da normal narsisistler denmektedir. Bir kabul gören narsisist başkalarından üstün olduğunu düşünür fakat sahte bir alçak gönüllülük gösterir. Aslında o grup içinde bir numara olmayı ve başkalarınca bu şekilde algılanmayı ve yaşanmayı önemsemektedir. Kabul görenden kastedilen bu tür kimselerin gereksinimlerinin ahlaki değerleri değil, bunların her birinin başkalarının gözünde üstünlük kazandığı dış dünyadaki kişiliklerinde bir yansıma bulabilmeleridir. Kabul gören narsisistik liderlerin iç gereksinimleri ile yandaşlarının onlara verdikleri yanıtlar arasında bir uyuşma gerçekleşmektedir. Bu liderlerden bazıları bu uyuşma halini uzun zaman sürdürebilmekte, bazıları ise bunu başaramamaktadır. Kabul gören narsisistik liderler psikologlara gelmeseler bile, narsisistik kişiliği olan hastalarla gerçekleştirilen klinik çalışmalar, bu tür liderlerin iç dünyalarına ilişkin pek çok şeyi örnekleyebilir (Volkan, 2005: 267).

Kabul gören narsisistler bağımsız ve kolay etkilenmeyen kişilerdir. Buluşçu bir yapıları vardır; iş dünyasında güç ve şan kazanma güdüsüyle hareket ederler. Kabul gören narsisistler kendi iş alanlarında uzman olmakla kalmaz, bunun da ötesine geçer, yaptıkları işi ve ürünlerini etkileyen şeylerin hepsi ile ilgili her şeyi öğrenmek isterler. Seilmeyi değil, takdir edilmeyi arzu eder, saldırgan bir tavırla hedeflerini izlemeyi başarırlar (Maccoby, 2002: 41).

On iki büyük şirketten 250 yönetici üzerinde yapılan bir araştırmada, modern çağın şirket lideri, bütünüyle seimsiz olmayan bir biçimde, malzemedan daha çok insanlarla çalışan ve bir imparatorluk kurmak ya da servet yapmak için değil, takım oynatıp zafer kazanma hazzını yaşamak için uğraşan bir kişi diye tanımlanmaktadır. Modern çağın lideri bir kazanan olarak anılmak ister. En büyük korkusu bir kaybeden olarak nitelenmektir (Lasch, 2006: 85).

Kabul gören narsisizm kişiler arası dünyada ustalığa yardımcı olan empatiyi, utanma, imrenme, güç ve kontrol duygusunu içeren benlik bilincine dayalı duyguları kapsar. Olumlu öz-güven, içsel bağımsızlık ve düşüncelerin, duyguların, deneyimlerin ve sosyal normlara uyacak şekilde dürtülerin kontrolüne yönelik benliği koruyucu deneyimleri içerir (Ronnigstam, 2005: 39). Aşağıda listelenen Ronnigstam'ın kabul gören narsisizm betimlemeleri “ait olma, minnettarlık ve ilgilenme duygularına yönelik gurur, ayrılık, üstünlük, duygularını dengelerken, suçluluk ve yalnızlık duygularını tolere edebilme” becerilerini kapsar (Ronnigstam, 2005: 43).

- Yetenek ve limitlerine yönelik gerçekçi öz-değerlendirme yapma
- Onaylanma ve övgü kadar eleştiri ve reddedilmeyi tolere edebilme becerisi
- Başarıya güdüleyen büyüklenmeci fanteziler
- Yapıcı saldırganlık ve güç duygusunu içsel olarak kontrol edebilme becerisi
- Diğerleriyle ilişkilerinde dengeli bir hak ediş duygusu
- Tutku ve empatiye sahip olma
- Sorumluluk alma ve karşılıklılığı takdir etme
- İmrenme, utanma, gurur ve aşağılık duygusu ve aşağılanma ile ilgili öz-bilinçlilik duygularını tolere edebilme becerisi

Maccoby kabul gören narsisizmi son derece başarılı olan liderliğin bir belirleyicisi olarak işaret etmektedir. Maccoby'e göre günümüzün sıra dışı liderleri

Maccoby'nin "retken narsisizm" (Maccoby, 2003) adını verdiği sağlıklı ve olumlu narsisistik özelliklere sahiptir. Üretici narsisistler "güzel konuşan, egoist, kontrol edici, risk alan ve soğuk" olmak üzere beş temel özellikleri ile betimlenebilirler. Collins (2001) en iyi liderlerin aşırı bir şekilde mütevazı olduğunu savunsa da Maccoby, Collins'in örneklemini sorgulamakta ve bu liderlerin eşsizlikleri konusundaki şüphelerini ifade etmektedir (Maccoby, 2003). Daha da tesi Maccoby örneklemdaki liderlerin mesleki iradelerini betimlerken üretken bir narsisistin belirleyici özellikleri olan yenilik, vizyon sahibi olma, ya da risk alma gibi özelliklerden hiç söz edilmediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Maccoby duygusal zekanın işlem ya da proje yöneticileri için uygun olmasına karşın vizyonla ilgili liderliğin üretken narsisizmi yansıtan farklı kişilik özelliklerini (yenilik, bağımsızlık, karizma, kendine güven) gerektirdiğini savunmaktadır (Harrison M.&Clough, 2006: 289).

1.1.4.3.2. Abartılmış (Patolojik) Narsisizm

Narkissos âşık olduğunun bir yansıma olduğunu asla anlamayarak kendi yansımasında boğulur. Hikâyenin can alıcı noktası Narkissos'un kendisine âşık olması değil, kendi yansımasını tanımayı başarmadığı için kendisi ile şevresindekiler arasındaki farklılığa ilişkin herhangi bir kavrayıştan yoksun olmasıdır (Shapiro & Shapiro, 2006: 26).

Aşırı narsisistler geleneksel anlamda narsisist kişilerdir. Bu kişiler başka kişilere yönelik empatiden yoksundur, kendilerine hizmet ederler, başka kişilerle rekabetçi çatışmalara girerler. Rekabetçi çatışma bireylerin başka kişilerin ilerlemesini kendi ilerlemelerine bir engel olarak algıladığı bir tür çatışma çözümüdür (APA, 2000). Örneğin kendi başarılarını önemseyen, başka kişilerin söylediklerini dinlemeyen ve hakkı olduğunu düşünerek eylemde bulunan ve sosyal bakımdan agresif olan bireyler kabul edilemez yıkıcı özelliklere sahip narsisist kişilerdir (APA, 2000).

Patolojik narsisizmin ucu antisosyalliğe kadar dayanır (Kernberg, 1995: 91). Patolojik narsisistler kişilerarası ilişkilerinde şiddetli bir benmerkezcilik, kendilerine dönüklük ve başkalarını sömürücü yaklaşımlar ile dikkati ekerler. İlişkilerinde her şeyin merkezine kendilerini koyarlar. elişki, sevgi ve hayranlığa aşırı bağımlılıkları ile en büyük olmaları arasındaki uyurşmazlıktan kaynaklanır. Kendilerini bu denli

eşsiz görmelerinden dolayı başkalarına yakınlık duyma, onlarla empati yapma ve özdeşleşme kabiliyetlerini engeller. İlişkileri ve duygularındaki yüzeysellik onların başkalarını anlamalarını engeller. Aslında başkalarının görevi ve varoluş nedeni kendilerine hayran olmak, kendilerini sevmektir. Öte yandan, gösterilen hayranlığı ve sevgiyi normal gelişmiş bir kimse gibi sindiremezler ve bağımlılık süre gider (Odağ, 1996: 471).

Dişe dokunur bir sorun ya da yeteneğini sınamak yerine, denetimi ellerinde tutma gereksinimiyle başkalarına karşı güçlerini denerler. Kişisel samimiyeti ve toplumsal bağlılık konusunda sınırlı bir yetileri vardır. Çalıştıkları örgüte bile çok az sadakat duyarlar. Örgüt yönetiminde yukarılara doğru tırmanırken, güçlü müşterileri ile yakın ilişkiler kurup onları kendi lehine örgütüne karşı kullanmaya çalışırlar. Sağlam ve samimi inançlardan yoksun olup, ilkelerini onaylamadıkları bir yönetimle bile çalışabilirler. Örgüt tarafından güçsüz bırakılacaklarından korkarak örgütü kendi amaçları için kullanmaya çalışırlar (Lasch, 2006: 86). Patolojik narsisistler bir yandan kazananlardan yansıyan ışıkla kendilerini ısıtmaya çalışırlarken öte yandan güçlü bir kıskançlığın etkisi altındadırlar. Bağlandıkları nesne onlara kendi önemsizliklerini hatırlatacak bir şey yaparsa hayranlıkları çoğunlukla nefrete dönüşür (Lasch, 2006: 141-142). Aşağıda normal ve patolojik narsisizm bazı özelliklere ilişkin olarak karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1: Normal ve Patolojik Narsisizm Karşılaştırılması

Özellik	Normal Narsisizm	Patolojik Narsisizm
Kendine güvenme	Yüksek, dışa dönük ve gerçekle uyumlu kendine güven	Heybetli
Güç, zenginlik ve hayranlık yaratmaya ilişkin istek	Güç sahibi olmak hoşuna gidebilir	Ne pahasına olursa olsun güç elde etmek ister, bu çabada normal engeller yer almaz.
İlişkiler	Başka kişileri ve onların görüşlerini gerçekten dikkate alır; başka kişileri sömürmez ya da değersiz hale getirmez.	Gerektiğinde sosyal bakımdan uygun yanıtları vermekle kısıtlanmıştır; vicdan azabı ya da pişmanlık yaşamaksızın başka kişileri sömürür ve değersiz hale getirir.
Uyumlu bir yol izleme yeteneği	Değerleri vardır; yaptığı planları takip eder.	Değerleri yoktur; kolaylıkla sıkılır; izlediği yolda değişiklikler yapar.
Altyapı	Kendine saygının desteklendiği sağlıklı bir çocukluk geçirmiştir ve başka kişilere yönelik davranışlarında uygun ölçüde sınırları vardır.	Gerçek anlamda kendine saygı duygusunun kesintiye uğradığı veya başka kişileri düşünmesinin gerekmediğini öğrendiği travmatik bir çocukluk geçirmiştir.

Kaynak: Lubit, 2002: 129

1.1.4.4. Narsisistik Savunma Mekanizmaları

İnsanın yaratılışı, iki önemli denge üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, bireyin biyolojik iç dengesi, ikincisi ise, kişinin belirli bir sosyal çevrede uyum içerisinde hayatını devam ettirmesiyle ilgili psiko-sosyal denge mekanizmasıdır. Kişilik gelişim süreci içerisinde kişilerde, bazı içsel ve dışsal etkenlere bağlı olarak bu dengelerin bozulması kaçınılmaz bir durumdur. Zira kişiler devamlı olarak engellenmeler ve çatışmalarla karşılaşmaktadırlar. Her engellenmenin veya çatışmanın, insan varlığının dayandığı biyolojik veya psikolojik dengeleri bozduğu görülmektedir. Tüm canlılarda olduğu gibi, insan organizması da, bu tür denge bozulmalarına karşı, kendini koruyup muhafaza edecek bazı mekanizmalar geliştirmektedirler (Eroğlu, 1996: 53).

Doğuştan gelen birer savunma sistemi olarak kendiliklerinden ve bilinç dışında geliştirilen bu davranış biçimlerine, savunma mekanizmaları adı verilmektedir (Songar, 1971: 78).

Savunma mekanizmaları hususunda ilk ve en geniş kapsamlı çalışma Freud'un kızı Anna Freud tarafından "The Ego and The Mechanisms of Defense" yapıtıyla ortaya koyulduğu görülmektedir. Freud, birçok savunma mekanizmalarının varlığından söz etmiş, kızı da bu çalışmayla söz konusu mekanizmaların tanımlarını yaparak babasının çalışmalarını geliştirmiştir. Anna, eserinde her insanın, normal yada nevrotik, karakteristik bir savunma mekanizması ağına sahip olduğunu ifade etmektedir (Sadock&Sadock, 2000: 582).

Narsistik denge bozulduğu zaman veya narsistik dayanaklar kaybolduğunda, narsistik savunmalar meydana gelmiştir. Bu savunmalar katılıklarıyla bir yandan psikolojik davranış bozukluklarına yol açmaktadır. Diğer yandan nesne karşıtı önlemler olarak nesne ilişkisiyle narsisizm arasındaki karşıtlığı derinleştireceklerdir (Parman, 1996: 435)

Savunma mekanizmaları olgunluklarına göre belirli bir kademe çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Bunlar, narsistik savunmalar, olgunlaşmamış savunmalar, nevrotik savunmalar, olgunlaşmış savunmalardır. Bu hiyerarşi içerisinde narsistik savunmalar en ilkel savunmalar olarak ortaya çıkmaktadır. Narsistik savunmalar, inkâr, distorsiyon (çarpıtma) ve yansıtma olarak üç şekilde ele alınmıştır.

İnkâr, gerçek dış dünyadan gelen, acı verici uyarıların yok sayılmasıdır. Bazı durumlarda kişiler, algılayıp benimseyebilmesi çok zor ve rahatsız edici nitelikte gerçekleşen olaylar, hisler ve düşünceler karşısında çaresizlik içerisinde kaldığı vakit, bu savunma mekanizmasını harekete geçirmektedir. Şayet birey, tehlikeyle baş edemeyeceği hissine kapılırsa başvurabileceği tek çare bu tehlikeyi yok saymak olacaktır. Zira, insanoğlu, kendisine acı verebilecek gerçekleri kolay kolay görmek istemez, birçok özürlerini, utanç veya suçluluk psikolojisi doğurabilen eski deneyimlerini yalnız bilinç altına itmekle kalmaz, bunları hiç yaşamamış gibi inkâr etme gayreti içerisinde girmektedir (Eroğlu, 1996: 59).

Distorsiyonda dış gerçeklik büyük bir biçimde değiştirilir ve içsel büyükleme ihtiyaçlarına uygun hale getirilir. İçsel gereksinimler, gerçeği yansıtmayan megalomanik (büyükleme) inançlar, halüsinasyonlar, arzuları yerine

getiren hezeyanlar olabilmektedir. Buradaki amaç akıl dışı üstünlük duygularının devam ettirilmesidir (İlkay, 2002: 53).

Yansıtma, bazı his, dürtü, ihtiyaç veya yaşam olaylarının dışarıya yansıtılıp, dışarıdaymış veya dışarıdan kendisine yöneltiliyormuş gibi algılanması olayıdır. Yani bu mekanizmayı kullanan kişi kendi içerisinde inkar ettiği bir dürtü ve duygu özelliğini başkalarında görmeye çalışır veya başkalarının bu özellikleri kendisinde gördüğü hissine kapılır. Hakikatte bu gibi bireylerin iç dünyaları rahat değildir. Kendilerine olan güvenleri zayıftır veya hiç yoktur. Bu bağlamda kendilerini yetersiz veya suçlu görmektedirler (İlkay, 2002: 53).

1.1.4.5. Günümüzde Narsisizm

Son yıllarda narsistik kişilik bozukluğuna artan alaka, narsisizmin psikolojik olduğu kadar bir olay olarak da değerlendirilmesine yol açmıştır. 1960'larda Vietnam savaşından bu yana, Amerika'da öğrenci olaylarını takip eden ulusal uyanış dönemi, bilhassa Christopher Lash başta olmak üzere birtakım kültür tarihçilerinin ilgi duyduğu bir odak haline gelmiş ve bu bilim adamları "ver, ilk ben, şim" biçiminde gençlik sloganlarıyla karakterize edilen narsisizm dönemine girildiğini ifade etmişlerdir. Bu bakış açısıyla, ben merkezci ve talepkar, gecikmeyi tolere edememesiyle beraber anında ödüllendirilme isteği, manevi olmayan materyalistik bakış açısıyla beraber haksız tüketime aşırı odaklaşma, kendi yaşam veya ilişkilerini uzun müddetli planlayamama, ülke gençliğinin yaşam biçimi haline geldiği görülmektedir (Evren, 1997: 31).

Kuşkusuz narsisizmin en etkili olduğu alanlardan birisi de insanlar arasındaki sevgi ilişkileridir. Ergenlik sürecinde narsisizm belirtilerinin artması, buna bağlı olarak sevgi ilişkilerini de etkilemektedir. Patolojik olmayan bir kişi sevme ve bir sevgi ilişkisini devam ettirebilme kapasitesine sahiptir.

Narsistik kişiliğin şiddetli olduğu durumlarda sevme kapasitesi yoktur. Bu aslında patolojik narsisizmin tipik bir özelliğidir. Narsistik kişiliklerin kısa süreli sevebilenleri dahi, normal sevme kapasitesine sahip olanlardan dikkate değer bir biçimde ayrılır. Bunun yanı sıra narsistik bireylerin yalnızca kendilerini sevdiği de tartışmalı bir konudur. Van der Waals narsistikleri, kendinden başkasını sevmeyenler olarak değil, başkalarını da kendilerini sevdikleri kadar kötü seven kişiler olarak tanımlaması bunu gösterir mahiyettedir. Burada normal narsisizmin,

patolojik narsisizmden ayrı tutulması gerektiği unutulmamalıdır. Her insan kendisini sevip kendi yaşantısını başkalarınınkinden üstün tutarak kendisini mutlu etmeye çalışıp, başkalarının onay ve beğenilerini kazanmak için çaba sarf etmektedirler. Patolojik narsisizmde ise kişinin kendine ait yargıları bütünüyle başkalarının hayranlığını kazanmaya yöneliktir (Evren, 1997: 78).

Yapılan bilimsel araştırmalarda narsisizm olgusunun köklerinin bireyin çocukluk dönemlerine kadar uzandığı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda pek çok narsistik birey doğuştan edindiği sıra dışı bir özellik taşımaktadır. Birçoğu fiziksel olarak dikkat çekici, zeki veya özel bir yeteneğe sahip bulunmaktadır. Ve bu bulundurmış oldukları özellik narsist kişilerin adeta sığınacağı bir liman durumundadır. Narsist kişiler bu özellik ile dikkat çekerek, anne baba öfkesinin hedefi olmanın ve onlar tarafından sevilmediğine inanmanın yaratmış oldukları olumsuz duyguları gidermeye çalışmaktadırlar. Ayrıca birçoğu çocukluklarında aile içerisindeki küçük deha rolüne soyunmuş kişilerdir. Bilhassa erkek narsistik kişilikleri, geleneksel ataerkil toplumlar tarafından desteklendiği bilinen bir durumdur. Bireyselleşme ile kişilerin kıskançlık ve hırslarına dayalı olan toplumsal rekabet ortamı sağlayan toplumlar, narsisizmin artmasına yol açmaktadırlar. Ama yine de toplumun, sadece kişiliklerinde potansiyel uyumsuzluk bulunan kişilerde ciddi psikolojik anormallikler yaratabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca kültürel kökenlerden farklı olarak narsistik kişilik bozukluğu, kişisel liderlik ve grup davranışı özelliklerini, narsisizm sayesinde kavrayabilme olasılığını gören sosyal tarihçiler için önemli bir konu haline gelmiştir. Bilhassa Hitler Stalin ve yakın zaman içerisinde Saddam Hüseyin'i patolojik narsisizmleriyle anlama girişiminde bulunulması, buna örnek olarak verebileceğimiz en somut göstergelerdir.

1.2. İlgili Yayın ve Çalışmalar

1.2.1. Narsisizm İle İlgili Ulusal Yazında Yapılan Araştırmalar

Timuroğlu (2005), çalışmasında narsistik bireylerin kişilikleri ile iş tatminleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını sorgulamıştır. Araştırmada Erzurum ili içerisinde 50'den fazla iş gören çalıştıran ve farklı sektörlerde faaliyette bulunan 21 işletmede, 105 üst düzey yönetici üzerinde, narsisizm eğilimleri ve iş tatminlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Narsisizm kavramının ortaya çıkışı, sosyal hayattaki görünümleri, psikoloji ve psikiyatri bilimlerinin konuya bakışı çalışmada irdelenmeye çalışılmıştır. Narsisizm kişilik bozukluğu olarak incelenmiş, çağımıza

hızla egemen olan narsisistik kişiliğin, sosyolojik açıdan hızla değişen, yaşam biçimlerinin bir sonucu olduğuna değinilmiştir. Özellikle kendine güven ve kendine saygı ile narsisizm arasındaki ilişkiler üzerinde durulmuştur. Narsisizm ve örgütsel davranış arasındaki ilişki incelenip, iş yerinde narsisizm ve etkileri açıklanmıştır. Araştırma kapsamındaki yöneticilerin, narsistik eğilimlere büyük ölçüde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aynı araştırma kapsamında yöneticilerin iş tatmini düzeylerinin oldukça düşük çıktığı görülmektedir.

Atay (2009), araştırmamızda da veri toplama aracı olarak kullandığımız, Colombia Üniversitesi'nden Dr. R. Ames, Paul Rose ve Cameron P. Anderson tarafından 2006 yılında geliştirilen 16 soruluk Narsistik Kişilik Envanteri (Narcissistic Personality Inventory) NPI Türkçe formunu hazırlamıştır. Atay tarafından envanterin dinsel ve kültürel eşdeğerliliği sağlanmış, gerekli güvenirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Atay'ın pilot uygulamanın ardından gerçekleştirdiği ilk çalışmada ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,57 olarak belirlenmiştir. Güvenirlik katsayısının beklenen değerlerin altında olması nedeniyle, her faktörün ölçekle korelasyonuna bakılmış ve olumsuz algılandığı ve ölçeğe katkı sağlamadığı belirlenen dört ifadede revizyona gidilmiştir. Bu revizyonun ardından yapılan ölçümlerde Cronbach's Alpha değeri 0,652'ye yükselmiştir. Narsistik Kişilik Envanteri (NPI)'nin İngilizce formunda olduğu gibi, Türkçeleştirilen 16 soruluk ölçekte de sorular, "teşhircilik", "üstünlük", "otorite", "hak iddia etme", "kendine yeterlilik" ve "sömürücülük" olmak üzere 6 faktöre dağılmaktadır.

Özel (2013), "Kur'an Ekseninde Narsisizm ve Din" adlı bir çalışma yapmıştır. Çalışmada çağın hastalığı olan narsisizmi engellemede dinî başa çıkma yolları incelenmeye çalışılmıştır. Bireyin çalışması ve gayretleri sonucu yapıp ürettiklerinden zevk alması, beğenilme ve tasdik edilme arzusu olan narsisizm olumlu ve fonksiyonel bir duygu iken, belli sınırı aştığı zaman hastalık boyutuna dönüşebilmekte, kişinin hem kendisine hem de başkalarına zarar verici bir duruma dönüşebilmektedir. Narsisizm duygusunun yönetilmesi son derece önemli olup psikiyatri ancak hastalık haline geldiğinde psikanalitik psikoterapi ile birtakım çözüm yolları ortaya koyabilmektedir. Din narsisizmi bireysel ve toplumsal olarak iki noktada ele alır, bireyi ve toplumu narsisizme sevk eden mevzulara dikkat çeker ve bireysel narsisizmin yanında grup ve millet narsisizmin yanlışlığına vurgu yapar.

Araştırmaya göre, din narsisizmle baş edebilme konusunda, Allah'ın

varlığını kabul eden narsist bireylerin, narsist tavır ve davranışları dolayısı ile Allah'ın sevgisini kaybetmeye mahkûm olduğunu ifade etmektedir. İnsanın aciz, muhtaç ve sorumlu varlık olduğunu ve gücünün sınırlı olduğunu hatırlatma vb. gibi gerek zihinsel, alçakgönüllülüğünün teşviki, ibadetlerin etkisi, ilgi çekmekten kaçınma gibi gerekse davranışsal açıdan birtakım öneri, emir ve tavsiyelerde bulunur.

Kartopu (2013), “Narsisizmin Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi: Gümüşhane Üniversitesi örneği” adlı çalışmada öğrencilerin dindarlık düzeylerine göre narsisizm düzeyinde farklılaşma olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bağımsız değişkenlerden öznel dindarlık algısı, ibadet yapma durumu ve öznel dini bilgi düzeyi açısından narsisizm seviyesine göre farklılaşma tespit edilirken katılımcıların yaşantısında ahlâkî davranışı dikkate alma açısından farklılaşma ortaya çıkmamıştır.

Özel (2014), tarafından yapılan “Dindarlarda Narsisizm: Yüksek Din Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışma 2012 yılında ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencileri kapsamaktadır. Araştırmada, öğrencilerin narsisizm düzeyleri; yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Özel bu araştırmasında cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre narsisizm düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Mezun oldukları okul değişkenine göre narsisizm ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Sosyo-ekonomik durum açısın bakıldığında, ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin narsisizm düzeyleri ekonomik durumu düşük olanlar göre yüksek olmasına rağmen aralarında istatistiksel anlamda anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Altun (2014),’un Sinop Üniversitesinde okuyan öğrencilerin dindarlık ve narsisizm ilişkisi üzerine yapmış olduğu çalışma 879 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırmada dikkat çeken bulgular yer almaktadır. Öğrencilerin cinsiyet değişkenleri ile dindarlık ve narsisizm ilişkileri açısından bir fark görülmemektedir. Mezun oldukları okul türlerine bakıldığında İHL’de okuyan öğrencilerin dindarlık seviyeleri yüksek çıkarken aynı şekilde Öğretmen Lisesi mezunlarının da narsisizm seviyelerinin yüksek çıkmıştır. Sosyo-ekonomik durumları açısından bakıldığında dindarlık ve narsisizm açısından herhangi bir fark tespit edilmemiştir.

Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar:

Narsisizm kavramı, Ellis'in 1898 yılında "Narcissus-like" deyimini kullanmasıyla psikoloji literatürüne narsisizm kavramı girmiştir. Kısa bir süre sonra 1899'da Nacke, Ellis'in makalesinin Almanca bir özetini yazarak bu özet içinde, kişinin kendi bedenine cinsel bir objeymiş gibi davrandığı, zihinsel patolojiye işaret eden "Narcissismus" terimini kullanır (Freud, 2008: 23).

Freud narsisizm kavramını ilk kez 1910 yılında, Cinsellik Üzerine Üç Makale 'de bir dipnot olarak kullanmış ve dört yıl sonra psikanalitik teoriye büyük katkıda bulunan "On Narcissism: An Introduction" yazısını yayımlamıştır. Bir kişilik tipi olarak narsisizmden ise ilk kez 1931'de söz ettiği görülür. Freud bu kişilerin; libidinal (cinsel içgüdü- cinsel enerjinin dinamik belirtisi) tipler olduğuna, temel ilgilerinin kendilerini korumaya yönelik olduğuna ve liderlik rolü üstlenmeye yatkın olduklarına değinmektedir (Freud 2008: 36).

1.2.2. Dindarlık Üzerine Ulusal Yazında Yapılmış Olan Çalışmalar

Taplamacıoğlu (1962), tarafından Türkiye genelinde değişik bölgelerden alınan örnekleme anket uygulanarak, "yaşlara göre dini yaşayış" üzerine yapılan araştırma, din bilimleri konusunda yapılan ilk alan araştırmalarından biri sayılabilir. Bu araştırmada, 16-30 yaş, 30-50 yaş, 50 ve üstü yaş dilimlerine göre bireylerin dini yaşayışları incelenmiş; bireylerin yaş düzeyleri yükseldikçe dinî yaşayışta yoğunluğun arttığı görülmüştür. Öğrenim düzeyleri bakımından bakıldığında, bireylerin öğrenim düzeyleri yükseldikçe dini yaşayışın yoğunluğunda azalma tespit edilmiştir.

Günay (1978), Erzurum ve çevresinde 12 yaşından büyük olan 612 kişinin dinî hayatını incelemiştir. Bu araştırmada, kişilerin dini hayatı ve yaşayışı üzerinde yerleşme çevresi ve sosyal çevre, cinsiyet, yaş, eğitim, ailevî ve medenî durumu, meslekî ve sosyo-ekonomik statü, kitle iletişim araçları ve kentle ilişkilerinin durumu gibi çeşitli sosyo-kültürel etkenlerin önemli olduğunu tespit etmiştir.

Yaparel (1987), tarafından yapılan araştırmada, yetişkinlik dönemindeki kişilerde dini hayatın çeşitli boyutları ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişim dönemine bağlı olarak nasıl değişme gösterdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu iki değişken grubun bazı boyutları arasındaki ilişkilerin önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Sönmez (2012) ise çalışmasında dindarlığı içsel ve dışsal dindarlık olarak ele almış ve bununla kişinin kendini izleme düzeyinin yüksek ya da düşük olması arasında bir ilişki olup olmadığına bakmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda dindar olmayanlar da incelenmiştir. Çalışmada yine dindarlık ve siyasal katılım da incelenmiştir. Siyasal katılımda dindarlık gibi çok boyutlu ele alınmış ve konvansiyonel, konvansiyonel olmayan ve post modern siyasal katılım hem dindar olmayanlar hem de içsel ve dışsal dindar olanlar açısından incelenmiştir. Araştırma teorik ve ampirik bölümlerden oluşmaktadır. Ampirik bölümde farklı üniversitelerden 872 üniversite öğrencisine anket uygulanmış, kavramlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna baktığımız da içsel dindarlığın düşük kendini izleme, dışsal dindarlığın ise yüksek kendini izleme ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca kendini izleme düzeyinin siyasal katılım üzerinde pozitif yönde etkili olduğu da tespit edilmiştir. Kendini izlemenin dindarlıkla olan ilişkisine paralel olarak dışsal dindarların her siyasal katılım boyutunda içsel dindarlardan daha fazla katılım gösterdikleri de tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YÖNTEM VE UYGULAMA

2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2015 yılında Sinop ilinde okuyan ortaöğretim (lise 1, 2,3 ve 4. sınıf) öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme ise, 13-18 yaş grubunda bulunan, her kademedeki okuyan 408 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma örnekleme giren öğrencilerin, cinsiyet, yaş, okuduğu okul, hayatının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer, anne-babanın eğitim durumu, anne-babanın hayatta olup olmadığı ve sosyo-ekonomik durumu bakımından farklı özelliklere sahip olup random (tesadüfi) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Hangi birimde ne kadar öğrenciye anket uygulanacağı ise örneklem sayısının evrene oranlaması ile belirlenmiştir.

İlçelerdeki ortaöğretim öğrencileri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

2.2. Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın yöntemi, anket uygulaması, ilgili metinlerden belge toplama, karşılaştırma, yorumlama, kavramsal ve mantıksal çözümlemeler yapma, açıklama, değerlendirme, betimleme, inceleme, çözüm önerilerinde bulunma şeklinde uygulanacaktır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızda bireyi tanıma ve veri toplama araçlarından biri olan anket yöntemi seçilmiştir. Anket, araştırmalarda kullanılan yaygın bir teknik olup bilgi edinilmesi istenilen kişilerin doğrudan okuyup cevaplandırabilecekleri bir soru listesinin hazırlanması esasına dayanır. Anket soruları postayla gönderilebileceği gibi

doğrudan anketi uygulayan kişi tarafından da yapılabilir. Artık günümüz teknolojisindeki geldiği aşamada, anket uygulamalarının internet üzerinden de yapılabilmesine imkân tanımaktadır (Seyidoğlu, 2003: 37).

Anket tekniğinin araştırmacıya kolaylık sağlayan yönlerinden birisi geniş kitlelere ulaşma olanağı sağlamasıdır. Diğer bilgi toplama yöntemlerine göre kolay ve ekonomik olarak veri toplanabilmektedir. Anket yöntemiyle grubun evreni temsil etme gücü ve araştırmanın objektifliği yüksektir (Kaptan, 1993:139). Anket uygulamasında kişiler yazılı olarak ve kimseden çekinmeden anket sorularını cevaplayabildiklerinden güvenilir bir yöntemdir. (Arlı-Nazık, 2003: 47). Kişinin gerekli gördüğü durumlarda anket sahibine soru sormaması bu yöntemin en zayıf halkalarından bir tanesidir (Kaptan, 1993: 139).

Verilerin uygulanması için öncelikle Sinop İl Milli Eğitim Müdürlüğünden güçlkle de olsa izin alınmıştır. Alınan izinler sonrasında öncelikle İl bazındaki ilçeler belirlenmiş ve öğrenci sayıları tek tek çıkarılmıştır. Araştırmada ortaöğretimde okuyan öğrenciler için her sınıf düzeyinde anketler çoğaltılmıştır. Sinop ili kapsamında anket uygulanan il merkezindeki bütün birimlere bizzat tarafımdan sınıflara girerek öncesinde araştırma ile ilgili bilgiler verilmiş öğrencilerin kafalarında oluşacak soru işaretleri giderilmiştir. Sonrasında anket yapılacak olan sınıflara girildiğinde kaç öğrenci varsa tamamına anket uygulanmıştır. Bundan dolayı 600 öğrenciye uygulamış olduğumuz anket formlarından sadece kişisel bilgi anket formunu dolduranlar ve Narsisistik Kişilik Envanteri ve Dindarlık Envanterinde yarısından fazla soruya cevap vermeyen öğrencilerin anketleri ayrılarak 408 anket formu araştırmamızda dikkate alınmıştır.

Araştırmamızda örnekleme oluşturan deneklere, kişisel bilgi formu, dindarlık envanteri ve narsisizm kişilik envanteri kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Anketi

Kişisel bilgi anketin içerisinde ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet, yaş, okudukları sınıf, hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer, ailelerinin sosyo-ekonomik durumu, anne-baba hayatta olma durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu değişkenine göre narsisizm ve dindarlık eğilim düzeyleri araştırılmıştır.

2.3.2 Dindarlık Envanteri

Bu çalışmada Naci KULA tarafından geliştirilen ve “ Kimlik ve Din” adlı doktora çalışmasında kullanılan dindarlık ölçeğinden alınmış ancak ölçeğin sorularından bazıları değiştirilerek güvenilirliği ve geçerliliği yapılmış olan ve Aydemir (2008) tarafından “Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi) yüksek lisans tezinde de uygulanan ölçek tercih edilmiştir.

Dindarlık ölçeğinde belirtilen boyutlarla ilgili maddeler şu şekildedir:

İnanç boyutu ile ilgili maddeler: 1, 5, 8, 15.

İnancın kişi açısından önemini ifade eden maddeler: 2, 16, 17, 21.

İbadet boyutu ile ilgili maddeler: 4, 9, 13, 24.

Duygu boyutu ile ilgili maddeler: 7, 19, 22.

Bilgi boyutu ile ilgili maddeler: 3, 6, 11, 12, 23, 25.

Etki boyutu ile ilgili maddeler: 10, 14, 18, 20 (Kula 2001: 30).

Dindarlık envanterinde 21 ve 22. maddeler olumsuz, diğer maddeler olumlu olarak ifade edilmiştir. Cevap şıkları her maddenin karşısına “Kesinlikle katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle katılmıyorum” şeklinde yerleştirilmiştir. Deneklerden, bu ifadelerden kendilerine en uygun gördüklerini işaretlemeleri istenmiştir.

Dindarlık envanterinin puanlamasında olumlu maddelerde “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 1, “Katılıyorum” seçeneğine 2, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum” seçeneğine 4, “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine 5 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğine 5, “Katılıyorum” seçeneğine 4, “Kararsızım” seçeneğine 3, “Katılmıyorum seçeneğine 2 puan, kesinlikle katılmıyorum seçeneğine 1 puan verilerek hesaplama yapılmıştır.

2.3.3. Dindarlık Envanterinin Geçerliliği

Geçerlilik, ölçme aracının bireyin ölçmek istenen özelliğini ne derece doğru ölçtüğüyle ilgili bir kavramdır. Ölçme aracının geçerliliğini kontrol eden yöntemlerden biri de faktör analizidir (Büyüköztürk, 2005: 167).

Dindarlık envanteri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda bulunan birinci faktör yükleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Dindarlık Envanteri Faktörel Analizi

Dindarlık Envanteri		Faktör Yüğü
1.	Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	0.69
2.	Çağdaş dünyada insanlığın karşılaştığı önemli sorunların çoğu, dini inançların ciddiye alınmamasından kaynaklanmaktadır.	0.60
3.	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerden meydana gelmiştir.	0.59
4.	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.	0.43
5.	Hiz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç kuşku duymuyorum.	0.78
6.	Hac ibadeti, maddi ve bedeni durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir görevlerdir.	0.50
7.	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.	0.56
8.	Kur'an-ı Kerimin Allah'ın kelamı olup ayetlerinin gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.	0.70
9.	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.	0.70
10.	Günlük hayatımda, yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.	0.59
11.	Hiz. Peygamberin arkadaşlarına "Ashab", ondan sonra devlet idaresinin başına geçen kimselere de "Halife" denir.	0.35
12.	İnsan, kazancının bir kısmını fakirlere zekât ve sadaka olarak vermelidir.	0.66
13.	Orucumu aksatmadan tutarım.	0.65
14.	"Cennet annelerin ayakları altındadır" sözü bana anlamlı geliyor.	0.58

15.	Ahret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	0.68
16.	Dini kuralların tam uygulanması halinde toplumdaki bütün haksızlıkların ve adaletsizliklerin ortadan kalkacağına inanıyorum.	0.69
17.	Dini inançları olmayan bir kimse bana göre organlarından biri eksik olan insan gibidir.	0.47
18.	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.	0.53
19.	Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.	0.34
20.	Dini inanç ve düşüncelerim olmasaydı hayat biçimim şimdikinden daha kötü olurdu.	0.30
21.	Dini inançları olmayan insanların da ahlaklı bir hayat sürdürebileceklerine inanıyorum.	0.34
22.	“Dua ve ibadet olmasaydı, çoktan çıldırırdım!” sözü bana çok anlamsız görünüyor.	0.30
23.	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.	0.55
24.	Düzenli olarak Kur'an okurum.	0.45
25.	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye sahibim.	0.41

2.3.4. Dindarlık Envanterinin Güvenirliliği

Güvenirlilik, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak tanımlanmaktadır. Testin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğüdür (Büyüköztürk 2005: 169).

Araştırmamızda dindarlık envanterinin güvenilirliği tetst-yarı test yöntemi ile kontrol edilmiş olup güvenilirlik katsayısı 0.84'tür. Envanter üzerinde yapılan çalışmada Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.86 olarak hesaplanmıştır.

Dindarlık envanterinden alınabilecek en yüksek puan (25x5) 125 iken, en düşük puan ise (25x1) 25'tir.

2.3.5. Narsisizm Kişilik Envanteri

Narsisizm Kişilik Envanteri 16 sorudan oluşmaktadır. Bu 16 soruluk ölçekte de sorular, “teşhircilik”, “üstünlük”, “otorite”, “hak iddia etme”, “kendine yeterlilik” ve “sömürücülük” olmak üzere 6 faktöre dağılmaktadır.

Narsisizm envanterinden alınabilecek puanlar her faktör için; otorite boyutu 0-2, teşhircilik boyutu 0-3, sömürücülük boyutu 0-3, hak iddia etme boyutu 0-2, kendine yeterlilik boyutu 0-3, üstünlük boyutu 0-3 olmak üzere toplam 0-16 arasındadır. Puan yükseldikçe narsisizm düzeyi de yükselmektedir (Atay, 2010a: 117).

Narsisizm Kişilik Envanterinde belirtilen boyutlarla ilgili maddeler şu şekildedir:

Teşhircilik boyutu: 2,7,11

Sömürücülük boyutu: 5,14,11

Üstünlük Boyutu: 1,3,16

Kendine Yeterlilik Boyutu: 8,13,15

Hak iddia etme boyutu: 6,10

Otorite Boyutu: 4,12

2.3.6. Narsisizm Kişilik Envanterinin Geçerliliği

Envanterin geçerliliğine yönelik faktör analizi uygulanmıştır. Temel bileşenler yöntemi ile uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, sorunların orijinal yapıya uygun olarak 6 faktöre dağıldığı görülmüştür. Faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı % 60,8'dir. Faktör dağılımına ilişki tablo aşağıda görülmektedir.

Tablo 3: Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Açıklanan Varyans
Teşhircilik	17,191
Üstünlük	10,106
Otorite	9,237
Hak İddia Etme	8, 757
Sömürücülük	7,975
Kendine Yeterlilik	7,592
Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği	0,574
Bartlett Küresellik Testi Ki kare	249,713
sd	78
P değeri	0,0000

2.3.7. Narsisizm Kişilik Envanterinin Güvenirliliği

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak, Colombia Üniversitesi'nden Dr. R.Ames, Paul Rose ve Cameron P. Anderson tarafından 2006 yılında geliştirilen 16 soruluk Narsisistik Kişilik Envanteri (Narcissistic Personality Inventory) kullanılmıştır. Envanterin (NPI) Türkçe formu 2009 yılında Salim Atay tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede envanterin dinsel ve kültürel eşdeğerliliği sağlanmış, gerekli güvenirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Güvenirlilik katsayısının beklenen değerlerin altında olması nedeniyle, her faktörün ölçekle korelasyonuna bakılmış ve olumsuz algılandığı ve ölçeğe katkı sağlamadığı belirlenen dört ifadede revizyona gidilmiştir. Bu revizyonun ardından yapılan ölçümlerde Cronbach's Alpha değeri 0,652'ye yükselmiştir. Narsisistik Kişilik Envanteri (NPI)'nin İngilizce formunda olduğu gibi, Türkçeleştirilen 16 soruluk ölçekte de sorular, “teşhircilik”, “üstünlük”, “otorite”, “hak iddia etme”, “kendine yeterlilik” ve “sömürücülük” olmak üzere 6 faktöre dağılmaktadır (Atay, 2009:196). Narsisizm envanterinden alınabilecek puanlar her faktör için; otorite boyutu 0-2, teşhircilik boyutu 0-3, sömürücülük boyutu 0-3, hak iddia etme boyutu 0-2, kendine

yeterlilik boyutu 0-3, üstünlük boyutu 0-3 olmak üzere toplam 0-16 arasındadır. Puan yükseldikçe narsisizm düzeyi de yükselmektedir (Atay, 2010: 117).

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılarak, toplanan verilerin, araştırmanın temel problemine ilişkin hangi sonuçları ortaya koyduğu tespit edilecektir.

İlk aşamada literatür taramasından elde edilen verilerle araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş ardından da ulaşılan sonuçlar, örneklem grubuna uygulanan araştırma tekniklerinden hareketle yaş, cinsiyet, mezun oldukları okul, anne-baba eğitim düzeyleri, hayatlarının büyük çoğunluklarını geçirdikleri yer, sosyo-ekonomik durum ve anne-baba hayatta olma durumları vb. gibi değişkenlere bağlı olarak yorumlanmıştır.

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (16.0) programı kullanılmıştır. Katılımcıların narsisizm puan ortalamaları ($\bar{x}$) ve standart sapmaları (s) hesaplanmıştır. Veriler çözümlenirken, varyans analizi (Tek Yönlü ANOVA) ve t-Testinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucu önemli bulunan ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunun belirlenmesinde Post Hoc (Scheffe) testi kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde anlamlılık düzeyi “0.05” olarak alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

3.1.1. Cinsiyet

Tablo 4: Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Bay	205	50,2	50,2
Bayan	203	49,8	100,0
Toplam	408	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 50.2'lik kısmını erkekler, % 49.8'lik kısmını ise bayanlar oluşturmaktadır.

3.1.2. Yaş

Tablo 5: Yaş Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
13-14	18	4,4	4,4
15-16	212	52,0	56,4
17-18	178	43,6	100,0
Toplam	408	100,0	

Anket çalışmasına katılan öğrencilerin % 4.4'ünü 13-14 yaş grubu, % 52.0'sini 15-16 yaş grubu ve % 43.6'sını 17-18 yaş grubu öğrenciler oluşturmaktadır.

3.1.3. Okudukları Lise Türü

Tablo 6: Okudukları Lise Türü Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Fen Lisesi	79	19,4	19,4
Anadolu Öğretmen Lisesi	82	20,1	39,5
Anadolu Lisesi	81	19,9	59,3
İ.H.L	84	20,6	79,9
Diğer Meslek Liseleri	82	20,1	100,0
Toplam	408	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 19.4'lük dilimini fen lisesinde okuyan, % 20.1'lik dilimini Anadolu Öğretmen Lisesinde okuyan, % 19.9'luk dilimini Anadolu Lisesinde okuyan, % 20.6'lık dilimini İmam-Hatip Lisesinde okuyan ve % 20.1'lik dilimini ise diğer meslek liselerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

3.1.4. Okudukları Sınıf Düzeyi

Tablo 7: Okudukları Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
9	121	29,7	29,7
10	101	24,8	54,4
11	103	25,2	79,7
12	83	20,3	100,0
Toplam	408	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin % 29.7'lik kısmını 9. sınıfa giden, % 24.8'lik kısmını 10. sınıfa giden, % 25.2'lik kısmını 11. sınıfa giden ve % 20.3'lük kısmını 12. sınıfa giden öğrenciler oluşturmaktadır.

3.1.5. Yaşamının Büyük Çoğunluğunu Geçirdiği Yer

Tablo 8: Yaşamının Büyük Çoğunluğunu Geçirdiği Yer Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Köy/Kasaba	77	18,9	18,9
İlçe	90	22,1	40,9
İl	222	54,4	95,3
Büyükşehir	19	4,7	100,0
Toplam	408	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenine göre dağılımları şu şekildedir: Deneklerin % 18.9'u köy/kasabada, % 22.1'i ilçede, % 54.4'ü ilde ve % 4.7'si büyükşehirde yaşamının büyük çoğunluğunu geçirmişlerdir.

3.1.6. Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

Tablo 9: Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Çok İyi	20	4,9	4,9
İyi	204	50,0	54,9
Orta	169	41,4	96,3
Düşük	9	2,2	98,5
Çok Düşük	6	1,5	100,0
Toplam	408	100,0	

Anket çalışmasına katılan öğrencilerin ailelerinin % 4.9'u çok iyi, % 50.0'si iyi, % 41.4'ü orta, % 2.2'sü düşük ve % 1.5'i çok düşük ekonomik durumuna sahiptir.

3.1.7. Anne-Baba Hayatta Olma Durumu

Tablo 10: Anne-Baba Hayatta Olma Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Anne-Baba Beraber Yaşıyor	377	92,4	92,4
Anne Vefat Etti	3	,7	93,1
Anne-Baba Ayrı Yaşıyor	17	4,2	97,3
Baba Vefat Etti	9	2,2	99,5
Anne-Baba Vefat Etti	2	,5	100,0
Toplam	408	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 92.4'ü anne-babasıyla beraber yaşıyor, % 0.7'sinin annesi vefat etmiş, % 4.2'sinin anne-babası ayrı yaşıyor, % 2.2'sini babası vefat etmiş ve % 0.5'inin ise anne-babası vefat etmiştir.

3.1.8. Annenin Eğitim Durumu

Tablo 11: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-Yazar Değil	14	3,4	3,4
Okur-Yazar	8	2,0	5,4
İlkokul	162	39,7	45,1
Ortaokul	71	17,4	62,5
Lise	94	23,0	85,5
Üniversite ve Üstü	59	14,5	100,0
Toplam	408	100,0	

Ankete katılan öğrencilerin annelerinin % 3.4'ü okur-yazar değil, % 2.0'si okur-yazar, % 39.7'si ilkokul, % 17.4'ü ortaokul, % 23.0'ü lise ve % 14.5'i de üniversite ve üstü eğitim durumuna sahiptir.

3.1.9. Babanın Eğitim Durumu

Tablo 12: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Frekans Dağılımları ve Yüzdelikleri

	Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Okur-Yazar Değil	4	1,0	1,0
Okur-Yazar	3	,7	1,7
İlkokul	114	27,9	29,7
Ortaokul	77	18,9	48,5
Lise	88	21,6	70,1
Üniversite Ve Üstü	122	29,9	100,0
Toplam	408	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının % 1.0'i okur-yazar değil, % 0.7'si okur-yazar, % 27.9'u ilkokul, % 18.9'u ortaokul, % 21.6'sı lise ve % 29.9'u ise üniversite ve üstü eğitim durumuna sahiptir.

3.2. Ana Değişkenler Açısından Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

3.2.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 13: Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Grup İstatistikleri

	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Eğilimi	Bay	205	40,14	14,774
	Bayan	203	44,64	15,053
Narsisizm Eğilimi	Bay	205	21,96	1,817
	Bayan	203	21,80	1,797

Bağımsız Örneklem Testi

	Varyansların Eşitliği İçin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin t Testi				
	F	Anlamlılık Düzeyi	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki yönlü)	Farklar İçin %95'lik Güven Aralığı	
						Alt	Üst

Dindarlık Eğilimi	Varyanslar eşit varsayılıyor	1,168	,280	-3,050	406	,002	-7,407	-1,601
	Varyanslar eşit varsayılmıyor			-3,050	405,670	,002	-7,407	-1,601
Narsisizm Eğilimi	Varyanslar eşit varsayılıyor	,614	,434	,883	406	,378	-,194	,510
	Varyanslar eşit varsayılmıyor			,883	405,999	,378	-,194	,510

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında fark olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 13’de gösterilmiştir. Analiz sonucuna göre erkeklerin dindarlık eğilimlerini temsil eden ortalama puanı 40.14 ve standart sapması 14.774 bulunurken, bayanların dindarlık eğilimlerini temsil eden ortalama puanı 44.64 ve standart sapması 15.053 bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre hem dindarlık hem de narsisizm eğilimleri arasında anlamlı bir fark yoktur şeklinde ayrı ayrı iki hipotez kurulmuştur. Bu bulguların, araştırmanın birinci hipotezini desteklemediği görülmektedir. Bu iki hipotez Bağımsız örneklemeler t-testi ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle, araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık varken ($P < .05$), narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P > .05$).

Ulusal ve uluslararası yazında da dindarlıkla ilgili yapılmış olan bazı çalışmaların sonuçları farklılık arz etmektedir.

Çetin’in (2010:63), ortaöğretim öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmasında kız öğrencilerin dindarlık eğilim düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Özbaydar’ın (1970: 62), yapmış olduğu çalışmada dindarlık düzeylerine inanç açısından bakıldığında cinsiyet açısından farkın anlamlı olmadığı belirtilmektedir.

Kafalı (2005), tarafından lise öğrencileri üzerine yapılan çalışmada dini tutum düzeyinde kızlar erkeklerden daha yüksek puan almıştır.

Akdoğan’ın (1989: 289), geleneksel toplumdan modern topluma geçişte dini hayat isimli çalışmasında, cinsiyet ile dini inanç, ibadet ve dinin toplumsal boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Gürsu'nun (2011:263), ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha dindar olduğu görülmüştür.

Altun'un (2014:68), üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmada ise öğrencilerin cinsiyet değişkenlerine göre narsisizm eğilimleri ve dindarlık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir.

Atalay'ın (2005:100), ilköğretim ve liselerde dindarlık üzerine yapmış olduğu çalışmada da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre dindarlık puanlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Batıda ve özellikle de Amerika'da cinsiyet faktörü ile dindarlık düzeylerini inceleyen araştırmaların sonuçlarına bakıldığında kadınların erkeklerden daha yüksek bir dindarlık düzeyine sahip oldukları görülmektedir (Abdel-Khalek, 2006; Baryy ve Nelson, 2005; James, 2008; Donahue, 1985: 400).

Watson, Jones&Morris (2004: 277) ile You, Leung, Lai&Fu (2013: 309), tarafından yapılan çalışmalarda da narsisizmin erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Yaş Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Eğilim Düzeyleri

Tablo 14: Yaş Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	13-14	18	40,28	11,276	34,67	45,89
	15-16	212	39,68	12,389	38,01	41,36
	17-18	178	45,80	17,486	43,21	48,38
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	13-14	18	22,22	1,263	21,59	22,85
	15-16	212	21,97	1,986	21,70	22,24
	17-18	178	21,74	1,616	21,50	21,98
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	3699,717	2	1849,858	8,450	,000
	Grup İçi	88666,156	405	218,929		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	7,299	2	3,650	1,119	,328
	Grup İçi	1321,054	405	3,262		
	Toplam	1328,353	407			

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak fark olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 14'de gösterilmiştir. Öğrencilerin yaş değişkenine göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur şeklinde ayrı ayrı iki hipotez kurulmuştur. Bu iki hipotez Anova ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar gösteriyor ki; araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık varken ($P < .05$), narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($P > .05$).

Dindarlık eğilimleri arasında farklılıkları tespit etmek için ikili karşılaştırmalar yapılmış ve bu karşılaştırmalarda Scheffe testi uygulanmıştır. Bu testten elde edilen sonuçlara göre 15-16 yaş grubu öğrenciler ile 17-18 yaş grubu öğrenciler arasında 17-18 yaş grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmişken, Narsisizm eğilimleri açısından istatistiksel anlamda fark olmadığı görülmektedir.

Buna göre dindarlık eğilimleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta iken, narsisizm eğilimleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın ikinci hipotezinde öğrencilerin yaşa göre dindarlık eğilimlerini doğrularken, öğrencilerin yaşa göre narsisizm eğilimlerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası yazında dindarlık ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmaların sonuçları farklılık arz etmektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında bireylerin yaş değişkeninin, bireylerin dindarlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturduğu ve bu oluşan farkın da ileri yaşlarda olan bireylerin dindarlık düzeylerinin alt yaşlardaki bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Aydemir, 2008; Mehmedoğlu, 1999; Taplamacıoğlu, 1962).

Acar ve arkadaşlarının (1996) çalışmasında 16 yaştan başlayarak tüm yaş gruplarında kendini dindar olarak adlandıranların oranında yaşa paralel olarak bir artış olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Uysal'ın (2006: 70), Türkiye'de Dindarlık ve Kadın çalışmasında bireylerin yaş faktörü ile dinsel algılamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında yaş ilerledikçe dinsel algılamalarında da bir artış olduğu görülmektedir.

Gürsu (2011:264), Konya ilinde ergenler üzerinde yaptığı araştırmasında yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Atalay (2005:186), ilköğretim ve liselerde dindarlığı araştırdığı çalışmasında, dindarlık ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Ulusal ve uluslararası yazında narsisizm ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmaların sonuçları farklılık arz etmektedir.

Özel (2014: 310), tarafından din eğitimi almış öğrenciler üzerinde yapılmış olan araştırmanın sonucuna bakıldığında, yaşları küçük olan öğrencilerin yaşları büyük olan öğrencilere göre narsisizm düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Hamedoğlu (2009: 86), özel ve devlet liselerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlere yönelik yapmış olduğu çalışmasında ise yaş ile narsisizm düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, yaşın artmasına paralel narsisizm düzeyinin de arttığını tespit etmiştir.

Altun (2014: 72), tarafından yapılan üniversite öğrencileri üzerinde yapılan anket çalışmasında dindarlık eğilimleri arasında farklılık tespit edilmişken, narsisizm eğilimleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

3.2.3. Okudukları Okul Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Eğilim Düzeyleri

Tablo 15: Okudukları Okul Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Fen Lisesi	79	45,63	16,530	41,93	49,34
	Anadolu Öğretmen Lisesi	82	50,73	18,351	46,70	54,76
	Anadolu Lisesi	81	43,14	14,281	39,98	46,29
	İ.H.L	84	33,07	6,750	31,61	34,54
	Diğer Meslek Liseleri	82	39,67	10,656	37,33	42,01
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Fen Lisesi	79	21,90	2,017	21,45	22,35
	Anadolu Öğretmen Lisesi	82	21,82	1,715	21,44	22,19
	Anadolu Lisesi	81	21,63	1,799	21,23	22,03
	İ.H.L	84	22,27	1,638	21,92	22,63
	Diğer Meslek Liseleri	82	21,78	1,833	21,38	22,18
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlı lık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	14482,233	4	3620,558	18,734	,000
	Grup İçi	77883,639	403	193,260		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	19,267	4	4,817	1,483	,207
	Grup İçi	1309,086	403	3,248		
	Toplam	1328,353	407			

Tablo 15'de araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları okul türüne göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak farklılık var olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar gösterilmiştir. Öğrencilerin okudukları okul türlerine göre öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimlerini test etmek için Anova testi uygulanmıştır. Tablo15'den elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları okul türlerine göre dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuşken ($P < .05$) ,narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P > .05$).

Dindarlık eğilimindeki farklılıkları tespit etmek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır ve karşılaştırmalar için Scheffe testi uygulanmıştır. İ.H.L İle Fen Lisesi, İ.H.L İle Anadolu Öğretmen Lisesi, İ.H.L İle Anadolu Lisesi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, İ.H.L ile Diğer Meslek Liseleri arasında fark olmadığı görülmüştür. Yine Anadolu Öğretmen Lisesi İle Diğer Meslek Liseleri ve Anadolu Öğretmen Lisesi İle Anadolu Lisesi arasında farklılık olduğu görülürken, Anadolu Öğretmen Lisesi ile Fen Lisesi arasında farklılık görülmemiştir.

Buna göre dindarlık eğilimleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta iken, narsisizm eğilimleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın üçüncü hipotezinde öğrencilerin okudukları okul değişkenine göre dindarlık eğilimlerini doğrularken, öğrencilerin okudukları okul değişkenine göre narsisizm düzeylerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Ulusal yazında yapılan çalışmalara baktığımızda sonuçlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Onay'ın (2004:127), lise öğrencilerine yönelik çalışmasında İ.H.L. öğrencilerinin diğer liselere göre daha dindar olduklarına dair sonuçlar bulunmaktadır.

Gürsu'nun (2011:264), araştırmasında da benzer bir şekilde, İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha dindar oldukları görülmektedir. Dindarlık puanı en düşük lise türü Fen Lisesidir.

Kula'nın (2001:86), 800 lise öğrencisi üzerindeki çalışmasında İ.H.L. de okuyan öğrencilerin dindarlığının daha yüksek, Anadolu Lisesinde okuyanların dindarlık puanlarının en düşük olduğu görülmektedir.

Altun'un (2014: 76) üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmaya göre öğrencilerin Fakülte, Yüksekokul ve Meslek Yüksekokulu değişkenlerine göre narsisizm düzeylerini temsil eden puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre öğrencilerin dindarlık eğilim düzeyleri arasında Fakülte, Yüksekokul ve Meslek Yüksekokulu değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmakta iken, narsisizm eğilim düzeyleri arasında Fakülte, Yüksekokul ve Meslek Yüksekokulu değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

3.2.4. Yaşamının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Eğilim Düzeyleri

Tablo 16: Yaşamının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Köy/Kasaba	77	37,12	7,824	35,34	38,89
	İlçe	90	43,38	16,620	39,90	46,86
	İl	222	44,31	16,241	42,16	46,46
	Büyükşehir	19	36,37	7,819	32,60	40,14
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Köy/Kasaba	77	21,91	1,886	21,48	22,34
	İlçe	90	22,13	1,756	21,77	22,50
	İl	222	21,73	1,785	21,49	21,97
	Büyükşehir	19	22,37	1,892	21,46	23,28
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	3736,794	3	1245,598	5,678	,001
	Grup İçi	88629,079	404	219,379		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	15,384	3	5,128	1,578	,194
	Grup İçi	1312,968	404	3,250		
	Toplam	1328,353	407			

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yer değişkenine göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar tablo 16'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yer değişkenine göre dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

olduğu görülmüşken ($P<.05$), narsisizm eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>.05$).

Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın dördüncü hipotezindeki öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenine göre dindarlık eğilimlerini doğrularken, öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenine göre narsisizm eğilimlerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Hangi yerleşim yerlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu tespit etmek için ikili karşılaştırma testi olan Scheffe testi yapılmıştır. Test sonucuna göre Köy/Kasaba İle İl yerleşim yerlerinde yaşamlarının büyük çoğunluğunun geçtiği öğrencilerde dindarlık eğilimleri farklılık göstermiştir.

Ulusal ve uluslararası yazında dindarlık ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmaların sonuçları bize bireylerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenlerine göre dindarlık eğilimlerinde de bir farklılık arz ettiğini görmekteyiz.

İlköğretim ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmaların bazılarında, öğrencilerin hayatının büyük çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri ile dini tutum ve dindarlık puan düzeyleri üzerinde bir farklılığın olmadığı görülmüştür (Kaya: 1998: 121, Atalay: 2005:103).

Gürsu (2011:264), Konya ilindeki ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, ergenlerin hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkeni ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Onay'ın (2004:121) çalışmasında, hayatlarının çoğunu ilde geçiren öğrencilerin köy-kasabada geçirenlere göre daha dindar olduğu verisine yer verilmiştir.

Altun'un (2014:78) üniversite öğrencilerine yönelik çalışmasında da öğrencilerin yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer değişkenlerine göre dindarlık eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta iken, narsisizm eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

3.2.5. Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 17: Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Çok İyi	20	46,75	18,364	38,16	55,34
	İyi	204	41,94	14,159	39,99	43,90
	Orta	169	42,39	15,153	40,09	44,69
	Düşük	9	37,67	7,314	32,04	43,29
	Çok Düşük	6	49,33	32,709	15,01	83,66
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Çok İyi	20	22,45	2,481	21,29	23,61
	İyi	204	21,89	1,660	21,66	22,12
	Orta	169	21,82	1,879	21,53	22,10
	Düşük	9	21,67	1,732	20,34	23,00
	Çok Düşük	6	21,83	2,317	19,40	24,26
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	911,270	4	227,818	1,004	,405
	Grup İçi	91454,602	403	226,934		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	7,629	4	1,907	,582	,676
	Grup İçi	1320,724	403	3,277		
	Toplam	1328,353	407			

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik durum değişkenine göre öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için araştırma yapılmış ve sonuçlar Tablo 17’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyo-

ekonomik durumuna göre dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>.05$).

Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın beşinci hipotezindeki öğrencilerin ailelerinin sosyo ekonomik durumu değişkenine göre hem dindarlık hem de narsisizm eğilimlerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası yazında sosyo-ekonomik statünün bireylerin dindarlık düzeylerine etkileriyle ilgili yapılmış olan bazı çalışmalar incelendiğinde sonuçların çok farklılaştığı görülmüştür.

Çetin (2010:67), çalışmasında yüksek gelir grubu ailelere mensup öğrencilerin puanları alt gelir grubu ailelerden gelen öğrencilere göre daha yüksektir şeklinde bir sonuç elde etmiştir.

Atalay (2005: 102), ilköğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ailelerin sosyo-ekonomik durumunun dindarlık puanları üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını tespit etmiştir.

Kafalı (2005), lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada ailenin gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Benzer bir şekilde Gürsu (2011:265), ailenin ekonomik durumu değişkeni ile ergen dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını çalışmasında belirtmiştir.

Altun (2014:84), çalışmasında öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik durumu değişkenlerine göre narsisizm eğilim düzeylerinin en yüksek olduğu öğrenciler, aile geliri iyi düzeyde olan öğrenciler iken; narsisizm eğilimlerinin en düşük olduğu öğrencilerin ise aile geliri çok düşük düzey olan öğrencilerin olduğunu tespit etmiştir.

3.2.6. Anne-Baba Hayatta Olup Olmama Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 18: Anne-Baba Hayatta Olup Olmama Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Anne-Baba Beraber Yaşıyor	377	42,42	15,065	40,90	43,95
	Anne Vefat Etti	3	30,67	3,215	22,68	38,65
	Anne-Baba Ayrı Yaşıyor	17	44,41	18,004	35,16	53,67
	Baba Vefat Etti	9	43,67	10,654	35,48	51,86
	Anne-Baba Vefat Etti	2	28,00	,000	28,00	28,00
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Anne-Baba Beraber Yaşıyor	377	21,88	1,769	21,70	22,06
	Anne Vefat Etti	3	21,33	1,155	18,46	24,20
	Anne-Baba Ayrı Yaşıyor	17	21,00	2,318	19,81	22,19
	Baba Vefat Etti	9	23,33	1,732	22,00	24,66
	Anne-Baba Vefat Etti	2	23,50	,707	17,15	29,85
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	910,993	4	227,748	1,004	,405
	Grup İçi	91454,880	403	226,935		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	38,322	4	9,580	2,993	,019
	Grup İçi	1290,031	403	3,201		
	Toplam	1328,353	407			

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-baba hayatta olma durumu değişkenine göre öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 18'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-baba hayatta olma durumuna göre narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak fark bulunurken ($P < .05$), dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P > .05$).

Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın altıncı hipotezindeki öğrencilerin anne baba hayatta olma durumuna göre dindarlık eğilimlerini desteklemezken, öğrencilerin anne baba hayatta olma durumuna göre narsisizm eğilimlerini doğruladığı tespit edilmiştir.

Narsisizm eğilimlerinin farklılık göstermesi hangi kategorilerde ortaya çıktığını tespit etmek adına yapılan Scheffe testi sonucunda, anne-baba ayrı yaşıyor ile baba vefat etti karşılaştırmasında farklılık bulunmuştur.

Çetin (2010:69), ortaöğretim öğrencileri üzerine yaptığı araştırmasında anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin dindarlık puanları ile ailesi boşanmış öğrencilerin dindarlık puanları arasında anlamlı bir fark bulamamıştır.

Altun'un (2014:88), çalışmasında ise bizimkinden farklı olarak öğrencilerin anne-babanın hayatta olma durumu değişkenlerine göre dindarlık eğilim düzeylerinin en yüksek olduğu öğrenciler, anne-babası vefat etmiş olan öğrenciler iken; dindarlık eğilim düzeylerinin en düşük olduğu öğrencilerin ise anne-babası ayrı yaşamakta olan öğrenciler olduğu tespit edilmiştir.

3.2.7. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 19: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Okur-Yazar Değil	14	38,29	22,568	25,26	51,32
	Okur-Yazar	8	38,88	12,575	28,36	49,39
	İlkokul	162	39,07	12,579	37,12	41,02
	Ortaokul	71	42,49	13,933	39,19	45,79
	Lise	94	44,41	15,171	41,31	47,52
	Üniversite Ve Üstü	59	49,53	17,935	44,85	54,20
	Toplam	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Okur-Yazar Değil	14	22,29	1,978	21,14	23,43
	Okur-Yazar	8	21,50	1,069	20,61	22,39
	İlkokul	162	22,02	1,708	21,76	22,29
	Ortaokul	71	21,75	1,795	21,32	22,17
	Lise	94	21,61	1,913	21,21	22,00
	Üniversite Ve Üstü	59	22,05	1,934	21,55	22,55
	Toplam	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	5512,610	5	1102,522	5,103	,000
	Grup İçi	86853,263	402	216,053		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	16,874	5	3,375	1,034	,397
	Grup İçi	1311,479	402	3,262		
	Toplam	1328,353	407			

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri arasında fark olup olmadığı

araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 19'de gösterilmiştir. Tablo 19'den hareketle araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim seviyesine göre öğrencilerin dindarlık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunurken ($P<.05$), narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>.05$).

Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın yedinci hipotezinde öğrencilerin anne eğitim düzeyleri değişkenine göre dindarlık eğilimlerini doğrularken, öğrencilerin anne eğitim düzeyleri değişkenine göre narsisizm eğilimlerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Dindarlık eğilimindeki farklılıklar hangi eğitim durumlarından kaynaklandığını tespit etmek adına ikili karşılaştırma testi olan Scheffe testi yapılmıştır. İlkokul ile Üniversite ve Üstü karşılaştırması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ulusal ve uluslararası yazında dindarlık ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmaların sonuçları farklılık arz etmektedir.

Öztürk'ün (1992: 53), yapmış olduğu araştırmada, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe lise öğrencilerinin Allah'a inanç düzeyinin düştüğü görülmektedir. Aydın (1995:168) ise, araştırmasında annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe, kişilerin dini inkâr düzeylerinin de yükseldiğini tespit etmiştir.

Gürsu (2011:264), çalışmasında eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarının daha az dindar olduğunu tespit etmiştir.

Kaya'nın (1998: 125), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmasında, annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum puan ortalamalarının düştüğü gözlenmektedir.

Altun'un (2014:89), çalışmasında da öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenlerine göre dindarlık eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta iken, narsisizm eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın sekizinci hipotezinde, öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenlerine göre dindarlık eğilim düzeylerini ifade eden hipotezi desteklemekte iken, narsisizm eğilim düzeylerini ifade eden hipotezi desteklemediği tespit edilmiştir.

3.2.8. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 20: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının istatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalamalar İçin %95'lik Güven Aralığı	
					Alt	Üst
Dindarlık Eğilimi	Okur-Yazar Değil	4	52,75	41,508	-13,30	118,80
	Okur-Yazar	3	45,33	19,858	-4,00	94,66
	İlkokul	114	38,97	12,107	36,73	41,22
	Ortaokul	77	39,70	13,197	36,71	42,70
	Lise	88	44,01	15,552	40,72	47,31
	Üniversite Ve Üstü	122	45,66	16,184	42,75	48,56
	Total	408	42,38	15,065	40,91	43,84
Narsisizm Eğilimi	Okur-Yazar Değil	4	22,25	2,363	18,49	26,01
	Okur-Yazar	3	20,67	1,155	17,80	23,54
	İlkokul	114	21,82	1,845	21,48	22,17
	Ortaokul	77	21,68	1,810	21,26	22,09
	Lise	88	22,01	1,719	21,65	22,38
	Üniversite Ve Üstü	122	21,99	1,834	21,66	22,32
	Total	408	21,88	1,807	21,71	22,06

ANOVA

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Dindarlık Eğilimi	Gruplar Arası	3874,875	5	774,975	3,521	,004
	Grup İçi	88490,997	402	220,127		
	Toplam	92365,873	407			
Narsisizm Eğilimi	Gruplar Arası	11,581	5	2,316	,707	,618
	Grup İçi	1316,771	402	3,276		
	Toplam	1328,353	407			

Tablo 20’de araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim seviyesine göre öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri sonuçları gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim seviyesine göre öğrencilerin dindarlık eğilimleri istatistiksel olarak farklılık gösterirken ($P<.05$), narsisizm eğilimleri istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir ($P>.05$).

Araştırmadan elde edilen bulguların, araştırmanın sekizinci hipotezindeki öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre dindarlık eğilimlerini doğrularken, öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre narsisizm eğilimlerini desteklemediği tespit edilmiştir.

Dindarlık eğilimindeki farklılıklar hangi eğitim durumundan kaynaklandığını tespit etmek adına Scheffe ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. İlkokul İle Üniversite ve Üstü karşılaştırması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ulusal yazında yapılmış olan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında değişik bulgulara ulaşıldığı görülmektedir.

Gürsu (2011:265), ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapmış olduğu çalışmada, baba eğitim durumu değişkeni ile ergen dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Bayyigit (1989: 99), yapmış olduğu çalışmada, babanın öğrenim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin beş vakit namaz kılma ve oruç tutma oranlarının, babalarının öğrenim düzeyi yüksek olanlara göre daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Kaya’nın (1998: 127), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri, babaları ilk ve ortaokul mezunu olanlara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Altun (2014:95), çalışmada, öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenlerine göre dindarlık eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunduğunu ancak narsisizm eğilim düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığını tespit etmiştir.

3.3. Örneklemeye Katılan Öğrencilerin Boyutlar Açısından Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri

3.3.1. Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 21: Öğrencilerin Narsisizm ve Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Algı	408	21,88	1,807

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Algı
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	1	-,118* ,017
Narsisizm Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	-,118* ,017	1

Öğrencilerin narsisizm algıları ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar tablolarda verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin dindarlık algılarına ilişkin aritmetik ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 olarak elde edilirken, narsisizm algılarına ilişkin ortalama puanı 21.88 ve standart sapması 1.807 olarak elde edilmiştir. Öğrencilerin dindarlık algıları ile narsisizm algıları arasında ilişki düzeyi pearson korelasyon test istatistiği ile ortaya koyulmuştur. Elde edilen sonuca göre narsisizm ve dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Ayrıca öğrencilerin narsisizm algıları ile dindarlık algıları arasında ters yönde bir ilişki bulunmuş olup ($r=-0.118$), bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin algı boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasında ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklendiği tespit edilmiştir.

Araştırmamızın bu bölümünde özellikle narsisizmin boyutları ile dindarlığın boyutları arasında nasıl bir ilişki olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Ancak bu boyutlar arası ilişki ulusal ve uluslararası yazında çalışılmadığı için sonuçları karşılaştırma imkanı bulmakta zorlanacağız.

3.3.2. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 22: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Teşhircilik	408	3,99	,625

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Teşhircilik
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,096
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,053
Narsisizm Teşhircilik	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,096	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,053	

Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçlar pearson korelasyon test istatistiği kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 olarak elde edilmişken, narsisizmin teşhircilik boyutuna ilişkin ortalama puanı 3.99 ve standart sapması 0.625 olarak elde edilmiştir. Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık algıları arasında bir ilişki vardır ama bu ilişkinin istatistiksel

olarak anlamlı düzeyde olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Dolayısıyla öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

Narsisizmin teşhircilik boyutu, sürekli ilgi odağı olmaya ve dikkatleri kendi üzerine çekmeye yönelik genel bir eğilimdir (Budak, 2009: 721). İlgi odağı olmayı isteyen, dikkat çekmeyi seven narsistler, bunun için her şeyi yaparlar. Kendilerini her fırsatta tanıtmaya arayışları ve fark edilme arzuları vardır (Twenge&Campell, 2010: 137).

Dindarlık ise bireyin kendisini aşan, bütünleşmiş bir değer sistemini içerir ve bütün insanları ilgilendiren evrensel geçerliliğe sahiptir. İnsanın görünür olma, sürekli ilgi çekme isteği (teşhircilik), din tarafından hoş karşılanmamaktadır. İslâm gerek ibadet, gerek infak gerekse insanın en değerli varlığı olan canını feda ettiği şehitlik ve gazilik vb. mevzularda bile gösterişe olumlu bakmadığı gibi; bu durumun insana bir şey kazandırmadığını belirtmekte böyle tavır ve davranışları, uhrevi cezayla tehdit etmektedir (Kur'an, 62: 4).

3.3.3. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 23: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Üstünlük	408	3,76	,882

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Üstünlük
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	,061
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,220
Narsisizm Üstünlük	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	,061	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,220	

Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit etmek için pearson korelasyon test istatistiği kullanılmıştır. Öğrencilerde dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 bulunurken, narsisizmin üstünlük boyutuna ilişkin ortalama puanı 3.76 ve standart sapması 0.882 olarak elde edilmiştir. Yapılan testin sonucuna göre öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir ($p>.05$). Bu sonuca göre öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algı boyutu arasındaki ilişkiyi ifade eden hipotezin desteklenmediği görülmüştür.

3.3.4. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 24: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlık Algı Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Otorite	408	1,23	,420

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Otorite
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	1	-,059 ,237
Narsisizm Otorite	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	-,059 ,237	1

Öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar

tablolarda gösterilmiştir. Tablolardan hareketle öğrencilerde narsisizmin otorite boyutuna ilişkin ortalama puanı 1.23 ve standart sapması 0.420 olarak elde edilirken, dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 olarak elde edilmiştir. Yapılan test sonucuna göre öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık algıları arasında ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuçtan hareketle araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasında ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

3.3.5. Öğrencilerde Narsisizmin Hak İddia Etme Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 25: Öğrencilerde Narsisizmin Hak İddia Etme Boyutu İle Dindarlık Algı Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Hak İddia Etme	408	3,43	,673

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Hak İddia Etme
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	1 	-,122* ,014
Narsisizm Hak İddia Etme	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	-,122* ,014	1

Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla pearson korelasyon test istatistiği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutuna ait ortalama puanı 3.43 ve standart sapması 0.673 bulunurken, dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan

öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var olduğu görülmüştür ($p<.05$). Ayrıca var olan bu ilişkinin ters yönde ($r=-0.122$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin araştırma neticesinde desteklendiği tespit edilmiştir.

3.3.6. Öğrencilerde Narsisizmin Kendine Yeterlilik Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 26: Öğrencilerde Narsisizmin Kendine Yeterlilik Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Kendine Yeterlilik	408	5,06	,851

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Kendine Yeterlilik
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,042
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,393
Narsisizm Kendine Yeterlilik	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,042	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,393	

Öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir ve elde edilen sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Yapılan bu analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutuna ilişkin ortalama puanı 5.06 ve standart sapması 0.851 olarak elde edilmiş olup, dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 15.065 olarak hesaplanmıştır. Bu iki değişken arasındaki ilişkiyi test etmek için pearson korelasyon test istatistiği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlardan hareketle öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile

dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$). Bu sonuca göre öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezi desteklemediği görülmektedir.

3.3.7. Öğrencilerde Narsisizmin Sömürücülük Boyutu İle Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 27: Öğrencilerde Narsisizmin Sömürücülük Boyutu İle Dindarlık Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Algı	408	42,38	15,065
Narsisizm Sömürücülük	408	4,80	,840

Korelasyon

		Dindarlık Algı	Narsisizm Sömürücülük
Dindarlık Algı	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	1 ,061	-,093 ,061
Narsisizm Sömürücülük	Pearson Korelasyon Test İstatistiği Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	-,093 ,061	1

Öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir ve elde edilen sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutuna ilişkin ortalama puanı 4.80 ve standart sapması 0.840 bulunurken, dindarlık algılarına ilişkin ortalama puanı 42.38 ve standart sapması 0.840 olarak elde edilmiştir. Bu iki değişken arasında ilişkinin var olup olmadığını belirlemek adına pearson korelasyon test istatistiği uygulanmış olup, öğrencilerin dindarlık algıları ile narsisizmin sömürücülük boyutu arasında istatistiksel olarak

anlamli bir iliski olmadigi tespit edilmiştir (p>.05). Bu sonuğan hareketle öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutu ile dindarlığın algı boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği görülmüştür.

3.3.8. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 28: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık İbadet	408	9,85	3,370
Narsisizm Teşhircilik	408	3,99	,625

Korelasyon

		Dindarlık İbadet	Narsisizm Teşhircilik
Dindarlık İbadet	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,094
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,058
Narsisizm Teşhircilik	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,094	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,058	

Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkini var olup olmadığını öğrenmek adına istatistiksel analiz yapılmıştır. Bu amaçla pearson korelasyon test istatistiği uygulanmış olup sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutuna ilişkin ortalama puanı 3.99 ve standart sapması 0.625 olarak elde edilmişken, dindarlığın ibadet boyutuna ilişkin ortalama puanı 9.85 ve standart sapması 3.370 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında ters yönde bir

ilişkini var olduğunu fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği görülmüştür.

3.3.9. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 29: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık İbadet	408	9,85	3,370
Narsisizm Üstünlük	408	3,76	,882

Korelasyon

		Dindarlık İbadet	Narsisizm Üstünlük
Dindarlık İbadet	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	,083
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,093
Narsisizm Üstünlük	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	,083	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,093	

Anket çalışmasına katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını öğrenmek adına istatistiksel analiz yapılmış ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Bu iki nicel değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek adına pearson korelasyon test istatistiği uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlardan hareketle

araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

3.3.10. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 30: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın İbadet Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık İbadet	408	9,85	3,370
Narsisizm Otorite	408	1,23	,420

Korelasyon

		Dindarlık İbadet	Narsisizm Otorite
Dindarlık İbadet	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,061
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,216
Narsisizm Otorite	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,061	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,216	

Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin otorite boyutuna ilişkin ortalama puanı 1.23 ve standart sapması 0.420 olarak elde edilmişken, dindarlığın ibadet boyutuna ilişkin ortalama puanı 9.85 ve standart sapması 3.370 olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet

boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek adına pearson korelasyon test istatistiği yapılmış ve sonuçlar tablo 29'de gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuçtan hareketle araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği görülmüştür.

3.3.11. Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 31: Öğrencilerde Narsisizmin Teşhircilik Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Bilgi	408	9,44	3,497
Narsisizm Teşhircilik	408	3,99	,625

Korelasyon

		Dindarlık Bilgi	Narsisizm Teşhircilik
Dindarlık Bilgi	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,052
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,290
Narsisizm Teşhircilik	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,052	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,290	

Öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Bu iki nicel değişken arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla pearson korelasyon test istatistiği uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlardan

hareketle öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür($p>.05$). Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

3.3.12. Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 32: Öğrencilerde Narsisizmin Üstünlük Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Bilgi	408	9,44	3,497
Narsisizm Üstünlük	408	3,76	,882

Korelasyon

		Dindarlık Bilgi	Narsisizm Üstünlük
Dindarlık Bilgi	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	,068
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,171
Narsisizm Üstünlük	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	,068	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,171	

Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Narsisizmin üstünlük boyutuna ilişkin ortalama puanı 3.76 ve standart sapması 0.882 olarak elde edilmişken, dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin ortalama puanı 9.44 ve standart sapması 3.497 olarak elde edilmiştir. Tablodan hareketle öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı

görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

3.3.13. Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Düzeyleri Arasındaki İlişki

Tablo 33: Öğrencilerde Narsisizmin Otorite Boyutu İle Dindarlığın Bilgi Boyutu Puanlarının İstatistiksel Analizi

Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
Dindarlık Bilgi	408	9,44	3,497
Narsisizm Otorite	408	1,23	,420

Korelasyon

		Dindarlık Bilgi	Narsisizm Otorite
Dindarlık Bilgi	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	1	-,055
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)		,265
Narsisizm Otorite	Pearson Korelasyon Test İstatistiği	-,055	1
	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)	,265	

Ankete katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla bu iki nicel değişken arasında ilişkinin var olup olmadığını belirlemek adına pearson korelasyon test istatistiği uygulanmış ve sonuçlar tablo30'da gösterilmiştir. Tablodan hareketle öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Bu sonuçtan hareketle araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan hipotezin desteklenmediği tespit edilmiştir.

SONUÇLAR

Bu araştırmada lise düzeyinde öğretim gören öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri ile bunlara etki ettiği düşünülen faktörler incelenmiştir. Öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri ile bunları etkileyen faktörlerin bazılarının etki düzeyleri diğerlerinden farklı olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamızda hipotezler ve değişkenlerle ilgili olarak elde edilen belli başlı sonuçlar şunlardır:

1. Cinsiyet faktörünün narsisizm ve dindarlık eğilimlerine etkisi araştırılmıştır. Bu amaçlar yapılan istatistiksel analiz sonucunda cinsiyet faktörünün dindarlık eğilimlerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunurken, narsisizm eğilimlerine etkisi anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalar dikkate alındığında erkeklerin dindarlık düzeyleri bayanlara göre daha yüksek olduğu bu çalışmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Yaş faktörünün narsisizm ve dindarlık düzeylerine etkisinin olup olmadığını araştırdığımızda yapılan istatistiksel analiz sonucunda yaş faktörünün dindarlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülürken, yine yaş faktörünün narsisizm düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığı görülmüştür. Bu çalışmamıza dahil olan her yaş grubu öğrencilerin narsisizm düzeyleri benzerlik gösterirken, 15-16 ve 17-18 yaş grubu öğrencilerin dindarlık düzeylerinde farklılık olduğu tespit edilmiştir. İleri yaş grubundaki öğrencilerin daha geri yaş grubu öğrencilere göre daha az dindarlık eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir.

3. Öğrencilerin okudukları lise türlerinin narsisizm ve dindarlık eğilimleri üzerine etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre okudukları lise türlerinin dindarlık eğilimleri üzerine istatistiksel olarak önemli bir etkisi bulunurken, narsisizm eğilimleri üzerine istatistiksel olarak önemli bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Aritmetik ortalamalara bakıldığında İmam-Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin dindarlık eğilimlerinin diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre

daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak İmam-Hatip Lisesinde verilen derslerin içeriklerinin öğrencilerin dindarlık eğilimlerini artırmaya yönelik olduğu tespitini yapmak mümkündür. Bu noktada elde edilen bir diğer çıkarım ise dindarlık eğilimlerinin daha yüksek olduğu lise türünde eğitim alan öğrencilerin narsisizm eğilimlerinin daha az olduğunu sonucudur.

4. Yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yer faktörüne göre öğrencilerin narsisizm ve dindarlık eğilimleri araştırıldığında bu faktörün narsisizm eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak etkisi olmadığı görülürken, dindarlık eğilimleri üzerinde etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde yaşamının büyük çoğunluğunu köy/kasaba'da geçiren öğrenciler diğer yerleşim yerlerinde yaşamının büyük çoğunluğunu geçiren öğrencilere göre dindarlık eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu noktada yaşamının büyük çoğunluğunu büyükşehirde geçirenler ile köy/kasabada geçirenler arasında fark görülmemiştir. Fakat bunun nedeninin yaşamının büyük çoğunluğunu büyükşehirde geçirenlere ait örneklem hacminin az olması bu aradaki farkı net olarak ortaya koyamamıştır. Farklı örneklem hacimlerinde bu farkın daha belirgin bir şekilde ortaya konulacağını tahmin etmek mümkündür.

5. Ailelerin sosyo-ekonomik durumu faktörünün öğrencilerin narsisizm ve dindarlık eğilimleri üzerine etkisi araştırılmış olup bu faktörün öğrencilerin narsisizm ve dindarlık eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisi bulunmadığı tespit edilmiştir.

6. Anne-baba hayatta olup olmama durumu faktörünün öğrencilerin narsisizm ve dindarlık eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkiye sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anne-baba hayatta olup olmama faktörünün öğrencilerin narsisizm eğilimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülürken, dindarlık eğilimleri üzerine önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Annesi-babası ayrı yaşayan öğrencilerin narsisizm eğilimleri daha az iken, babası vefat eden öğrencilerin narsisizm eğilimlerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

7. Anne eğitim durumu faktörünün öğrencilerin narsisizm ve dindarlık eğilimleri üzerine istatistiksel olarak önemli bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anne eğitim durumu faktörünün öğrencilerin dindarlık eğilimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülürken, narsisizm eğilimleri üzerine etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Eğitim durumu ilkokul olan

annelerin çocuklarının dindarlık eğilimi eğitim durumu üniversite ve üstü olan annelerin çocuklarının dindarlık eğilimlerine göre daha yüksek olduğu bu araştırmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır..

8. Baba eğitim durumu faktörü dikkate alındığında, bu faktörün öğrencilerin dindarlık ve narsisizm eğilimleri üzerine etkisi araştırılmıştır. Baba eğitim durumu faktörünün öğrencilerin narsisizm eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisinin olmadığı görülürken, bu faktörün dindarlık eğilimleri üzerine önemli etkisinin olduğu görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda baba eğitim durumu ilkökul olan öğrencilerin dindarlık eğilimlerinin baba eğitim durumu üniversite ve üstü olan öğrencilerin dindarlık eğilimlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir

9. Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizm algıları ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerde narsisizm algıları ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişkinin var olduğu görülmüştür. Öğrencilerin dindarlık algılarının artması narsisizm algılarının azalmasına yol açtığı tespit edilmiştir.

10. Anket çalışmasına katılan öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık algıları arasında ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlık algıları arasında negatif bir ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı görülmüştür.

11. Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algıları arasındaki ilişki incelenmiş ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlardan hareketle narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

12. Lisede eğitim gören öğrenciler üzerinde yapılan bu çalışmada narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık algıları arasında ilişkinin var olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlık algıları arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

13. Çalışmamızda lisede eğitim gören öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık algıları arasında ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla

Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki var olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerde narsisizmin hak iddia etme boyutundaki bir artışın dindarlık algılarında bir azalışa neden olduğu görülmüştür.

14. Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlık algıları arasında ilişki araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen sonuçlara göre narsisizmin kendine yeterlilik boyutu ile dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

15. Araştırmamızda öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutu ile dindarlık algıları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin sömürücülük boyutu ile dindarlık algıları arasında negatif bir ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

16. Çalışmamızda lise eğitimi gören öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ancak bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

17. Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında negatif bir ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

18. Lise eğitimi gören öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasındaki ilişki belirlemek adına Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Yapılan istatistiksel değerlendirme sonucunda öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın ibadet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı bu çalışmamızdan elde edilen bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

19. Çalışmamızda lise eğitimi gören öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında ilişki test edilmiştir. Bu amaçla Pearson

Korelasyon testi uygulanmıştır. İstatistiksel analiz sonucunda öğrencilerde narsisizmin teşhircilik boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

20. Narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasındaki ilişki lise eğitimi gören öğrenciler bazında değerlendirilmiştir. Bu amaçla çalışmaya katılan öğrencilerin görüşleri dikkate alınarak istatistiksel analiz yapılmıştır. Bu analizde Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Öğrencilerde narsisizmin üstünlük boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında pozitif bir ilişkinin olduğu fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak önemli bulunmadığı analiz sonucundan elde edilmiştir.

21. Araştırmaya katılan öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında ilişki araştırılmış ve bu amaçla Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre lisede eğitim gören öğrencilerde narsisizmin otorite boyutu ile dindarlığın bilgi boyutu arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmüş fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Khalek, A. M. (2006). Happiness, Health, and Religiosity: Significant Relations. *Mental Health, Religion & Culture*, 9/1, 85-97.
- Acar, N. V., Yıldırım, İ ve Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45-50.
- Altun, R. (2014). *Narsisizm ve Dindarlık*, Ankara: Kitap&Cafe Serüveni.
- Altun, R. (2014). Dindarlık ve Depresyon İlişkisi, *International Journal of Humanities and education*, 1:1, 15-42.
- Akdoğan, A. (1989). *Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte dini hayat*.
Yayınlanmamış doktora tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Apa. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Text Revision (DSM-IV-TR) (4. b.)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Atalay, T. (2005). *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık*, İstanbul: Dem Yayınları, 1.Basım, İstanbul.
- Atay, S. (2010a). *Çalışan narsist*, İstanbul: Namar.
- Atay, S. (2009). Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçeye Standardizasyonu, *Gazi İİBF Dergisi*, 11/1, 181-196.
- Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık ve mutluluk ilişkisi (İlk yetişkinlik dönemi)*.
Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Aydın, A. R. (1995). *Dini inkârın psiko-sosyal nedenleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bahadır, A. (2000). "Psikoterapi'de Yeni Bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl", *UÜİF Dergisi*, sayı:9, cilt No 9.
- Bardakoğlu, A. (Temmuz:2003). "Diyanet Dergisi", sayı: 151.

- Bayyigit, M. (1989). *Üniversite gençliğinin dini inanç, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bogart, L. M., Benotsch, E. G., Ve Pavlovic, J. D. (2004). *Feeling Superior but Threatened: The Relation of Narcissism to Social Comparison*. Basic and Applied Social Psychology (26:1).
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, Ankara: Pegem.
- Chatterjee, A., Ve Hambrick, D. C. (2006). *It's All About Me: Narcissistic CEOs and Their Effects on Company Strategy and Performance*.http://jacksonleadership.com/pdfs/Narcissistic_CEOs_05-04-06_ASQ.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2014).
- Campbell, W.K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J., Bushman, B. J. (2004). Psychological Entitlement: Interpersonal Consequences and Validation of a Self-Report Measure, *Journal of Personality Assessment*, 83/1, 29-45.
- Çetin, A. (2014). Kur'an kurslarına giden kadınların dindarlık algıları: Normatif ve popüler dindarlık üzerine nicel bir çalışma. *Ekev Akademi Dergisi*, 18/58, 523-535.
- Digiuseppe, R., Robin, M., Szeszko, P., Ve Primavera, L. (1995). *Cluster Analysis Of Narcissistic Personality Disorders on The MCMI-II*. Journal Of Personality Disorders (9).
- Doğaner, İ. (1996). *Narsisistik Kişilik Bozukluğu: Tarihçe, Tanı ve Ayırıcı Tanı*. İzmir: Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları , (3).
- Emmons, R. (1984). *Factor analysis and construct validity of the Narcissistic Personality Inventory*. Journal of Personality Assessment, (48).
- Eroğlu, F. (1996). *Davranış Bilimleri*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Evren, C. (1997). *İzm'ler Dizisi, Narsisizm*. BDS Yayınları, İstanbul: Çetin Matbaacılık.

- Freud, S. (2007). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. (B. Büyükkal, ve S. M. Tura, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (2008). *Narsisizm üzerine ve schreber vakası*, Banu Büyükkal&Saffet Murat Tuna (çev.), İstanbul: Metis.
- Fromm, E. (1982). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. (Y. Salman, ve N. İçren, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (1993). “*Psikanaliz ve Din*”, Çev. Aydın Arıtan , Arıtan Yay., İstanbul.
- Fromm, E.(1999). *Erdem ve mutluluk*, Ayda Yörükân (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Gençtan, E. (1996). *Narsistik Kişilik Bozukluğu: Günümüzün Skonder Narsisizmi*, İzmir: Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, Cilt No.1 Sayı No: 3
- Gençtan, E. (2013). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*, İstanbul, Yaylacık.
- Glock, C. Y. (1998). “*Dindarlığın Boyutları*” üzerine. Çev.: Ed., Y.Aktay ve M.E. Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve çevre köylerinde dini hayat*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Hallahmi, B. ve Argyle, M. (1975). *The social psychology of religion*, Routledge&Kegan Paul.
- Hallahmi, B. ve Argyle, M. (2000). Dindarlığın etkileri I (Bireysel Düzey), A. Şahin (çev.), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 453-477.
- Hamedoğlu, M. A. (2009). *Örgütsel narsisizm düzeyine ilişkin yönetici ve öğretmen algıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Harrison M., J. K., Ve Clough, W. (2006). Characteristics of State of The Art Leaders: Productive Narcissism Versus Emotional Intelligence and Level 5 Capabilities. “*The Social Science Journal*”l (43).
- Hyman, E. S. (1989). *Acil Psikiyatri*, çev.: İnci D. Hasırcı&Alp Ayan, İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay.

- Hökelekli, H. (1985). “Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü”, *Diyanet Dergisi*, C. XXI., sy. 2.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- İlkay, E. (2002). *Cerrahpaşa Psikiyatri*, İstanbul Üniversitesi. Yayın No: 4326.
- İmamoğlu, A. (1996). “*Mehmet Akif ve İnanan İnsan*”, Ravza Yay. İstanbul.
- Johnstone, R. L. (1992). “*Religion in Society*”, New Jersey.
- Kaptan, S. (1993). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikler*, Ankara: Tek Wep ofset yayınları.
- Karaca, F.(2011). *Din psikolojisi*, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Kartopu, S. (2013). Narsisizmi’in dindarlık eğilimleriyle ilişkisi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği, *International Journal of Social Science Studies*, 6/6, 625-649.
- Kaya, M. (1998). *Din eğitiminde iletişim ve dini tutum*, Samsun: Etüt.
- Kayıklık, H. (2000). “*Dini Yaşayış Biçimleri*” *Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kayıklık, H. (2006). “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, cilt no 19, sayı:3.
- Kernberg, O. (1992).“Bordorline Personality Organizationın Bordorline Conditions and Pathological Narcisisism”, *J. Am. Psychoanalytic Association*15, 641-685.
- Köktaş, M. E. (1993), “*Türkiye’de Dinî Hayat -İzmir Örneği*”, İstanbul: İşaret Yay.
- Köse, A.&Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*, İstanbul: Timaş.
- Koenig, Harold G, (2001/2002). “Religion and Medicine II: Religion, Mental Health and Related Behaviors”. *International Journal of Psychiatry in Medicine*. 31/1, 97-109.
- Kurt, A. (2008). “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, *UÜİF. Dergisi*, Cilt No 17, Sayı: 2.

- Lasch, C. (1984). *The Minimal Self*. New York: Stoddart.
- Lasch, C. (2006). *Narsisizm kültürü*, S. Öztürk&Ü. H. Yolsal (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat.
- Lelord, F., Ve Andre, C. (2005). *Zor Kişiliklerle Yaşamak* (R. Madenci, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lubit, R. (2002). *The Long-Term Organizational Impact of Destructively Narcissistic Managers*. The Academy of Management Executive(16 No1).
- Maccoby, M. (2002). *Narsist Liderler. Lideri Lider Yapan Nedir?* (MESS, Çev., ve M. S. Sendikası, Derleyici) İstanbul: Harvard Business Review.
- Maccoby, M. (2003). *The Productive Narcissist: The Promise an Peril of Visionary Leadership*. New York: Broadway Books.
- Maccoby, M. (2004). *Why People Follow The Leader: The Power of Transference*. Harvard Business Review (82).
- Masterson, J. F. (2006). *Narsisistik ve Borderline Kişilik Bozuklukları*. (B. Açıl, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Mehmedoğlu, A. U. (1999). *Dindarlarda ve dindar olmayanlarda kişilik üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *“Kişilik ve Din”*, İstanbul: Dem Yay.,1. Baskı.
- Odağ, C. (1996). *Örneklerle Narsisizm*. Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları , (3).
- Okumuş, E. (2002). *“Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçi Dindarlık”*, İslâmiyât, c.5.
- Onay, A., (2004). *“Dindarlık Etkileşim ve Değişim”*, Dem Yay., İstanbul.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Baha.
- Özel, İ. (2013). Kur'an ekseninde narsisizm ve din. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/28, 248-268.

- Özel, İ. (2014a). Dindarlarda narsisizm: Yüksek din eğitimi alan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/32, 310-327.
- Öztürk, H. (1992). Ergenlerde din duygusu ve Allah inancının boyutları, *Din öğretimi dergisi*, 32, 53-58
- Öztürk, M. O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*, Ankara: Feryal Matbaası.
- Parman, T. (1996). "Narsisistik Kişilik Bozukluğu: Narsisistik Süreç Olarak Ergenlik", Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, Sonbahar, Cilt No: 1 Sayı: 3.
- Peker, H. (2003). *Din psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca.
- Pulver, S. (1970). *Narcissism-The Term and the Concept*. Journal of American Psychoanalytic Association (18).
- Rahman, F. (1987). "Ana Konularıyla Kur'an", Çev. Alparslan Açıkgenç, Fecr Yay., Ankara.
- Rapier, M. L. (2005). *An Interview Study of Narcissistic Executives: Piercing the Corporate Veil of Narcissism in the Workplace*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Faculty of Sayrbrook Graduate School and Research Center, San Francisco.
- Raskin, R., ve Terry, H. (1988). A Principal-Components Analysis of the Narcissistic Personality Inventory and Further Evidence of Its Construct Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54/5, 890-902.
- Ronnigstam, E. (2005). *Identifying and Understanding The Narcissistic Personality*. New York: Oxford University Press.
- Sadock, B.J.; Sadock, V.A. (2000). *Kaplan ve Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry* 7. Edition Lippincott Williams and Wilkins, Philadelphia.
- Seydioğlu, H. (2003). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*, İstanbul: Güzem Can.
- Sedikides, C., (2004). *Are Normal Narcissists Psychologically Healthy?: Self-Esteem Matters*. Journal of Personality and Social Psychology , (87).
- Songar, A. (1971). *Psikiyatri*, İstanbul: Gül Matbaası.

- Sönmez, Ö. (2012). *Dindarlık, kendini izleme ve siyasal katılım: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*, Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Scheler, M. (1960). *“On The Eternal in Man”*, London.
- Shapiro, J. L.& Shapiro, S. B. (2006). *Mental Disorders of the New Millennium* (Cilt 1). Greenwood, South Carolina: Praeger Publishers.
- Strizenec, M. (2010). *“Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”*, Çev. Abdülvahid Sezen, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt No 10, Sayı: 3.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara göre dini yaşayışın şiddet ve kesafeti üzerine bir anket denemesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 141-151.
- Tarhan, N. (2009). *Genç arkadaş*, İstanbul: Timaş.
- Timuroğlu, M. K. (2005). *İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi: Bir uygulama*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Türkçe Sözlük, *“Din ve Dindarlık Maddeleri”*, Türk Dil Kurumu Yay.
- Twenge, J. M.& W. K. C. (2010). *Asrın vebası: Narsisizm illeti*, Mustafa Merter (çev.), İstanbul: Kaknüs.
- Uysal, V. (2006). *“Türkiye’de Dindarlık ve Kadın”*, İstanbul: Dem Yay.
- Vergote, A. (1999). *“Din, İnanç ve İnançsızlık”*, Çev. Veysel Uysal, M.Ü.İ.F. Vakfı Yay., İstanbul.
- Vazire, S., Naumann, L. P., Rentfrow, P. J., Gosling, S. D. (2008). Portrait of a Narcissist : Manifestations of Narcissism in Physical Appearance, *Journal of Research in Personality*, 42, 1439-1447.
- Volkan, V. D. (2012). *Körü körüne inanç*, Özgür Karacam (çev.), Okyanus.
- Watson, P.J., Jones, N. D&MORRIS, R. J. (2004), Religious orientation and attitudes toward money: Relationships with narcissism and the influence of gender, *Mental Health, Religion & Culture*, 7/4, 277-28.

- Yaparel, R. (1987). *Yirmi- kırk yaş arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir deneme*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yapıcı, A. (2002), Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2, 413-426.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*, Adana: Karahan.
- Yazır, M. H. (1990). “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Zehraveyn Yay., İstanbul.
- Yıldız, M. (2006). “*Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*”, İİVY., 1.Baskı, İzmir.
- Zeigler-Hill, V. (2006). *Discrepancies Between Implicit and Explicit Self-Esteem: Implications for Narcissism and Self-Esteem Instability*. Journal of Personality 74: No: 1.

ÖZGEÇMİŞ

Merve Feryal ATEF AHMED ABDOL ASHMAWY, 01/01/1987 tarihinde Amasya ili Göynücek ilçesinde doğdu. Amasya Atatürk Lisesini bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Bölümünden 2009 yılında Mezun oldu. 3 yıl MEB'e bağlı okullarda ve kolejlerde çalıştıktan sonra Sinop Üniversitesi Rektörlüğü'ne Öğretim Elemanı (Uzman) olarak atandı. Halen Sinop Üniversitesi'nde Erasmus+ Değişim Programı Uzmanı olarak çalışmaktadır. Çok İleri seviyede İngilizce, temel seviyede Almanca ve Arapça bilmektedir.

İletişim Bilgileri: 05428110137

e-mail: m.feryal.demirtas@msn.com